

UNIVERZA V LJUBLJANI

EKONOMSKA FAKULTETA

SPECIALISTIČNO DELO

**VPLIV OBRAČUNAVANJA TVEGANJ NA
RAČUNOVODSKE IZKAZE BANKE**

Ljubljana, september 2003

Kristian Passero

KAZALO

UVOD.....	1
1 ZAHTEVE IN PRAVILA PRI OBVLADOVANJU TVEGANJ.....	4
1.1 Zakonske zahteve	5
1.2 Zahteve nadzorne ustanove	6
1.3 Baselske smernice.....	6
1.4 Upravljanje bilance banke	8
1.4.1 Značilnosti upravljanja bilance banke (ang. <i>Asset Liability Management</i>).....	8
1.4.2 Cilji in področja dela upravljanja bilance (ALM)	9
1.4.3 Upravljanje bilance bank v slovenskem bančnem prostoru	9
2 TVEGANJA V BANČNEM POSLOVANJU	12
2.1 Razvrstitev bančnih tveganj.....	12
2.1.1 Kreditno tveganje	14
2.1.2 Likvidnostno tveganje	19
2.1.3 Obrestno tveganje.....	22
2.1.4 Valutno tveganje	27
2.2 Kapitalska ustreznost v povezavi z bančnimi tveganji.....	31
2.2.1 Kapitalsko tveganje	31
2.2.2 Solventnostno tveganje	36
3 MERJENJE DONOSNOSTI V BANČNEM POSLOVANJU	37
3.1 Vpliv tveganj obrestne mere in marže na donosnost banke	39
3.1.1 Povprečna aktivna obrestna mera	39
3.1.2 Povprečna pasivna obrestna mera	39
3.1.3 Obrestna marža	40
3.1.4 Marža finančnega posredništva	41
3.1.5 Neto marža.....	41
3.2 Izkoriščenost aktive (sredstev)	41
3.3 Donosnost aktive (ang. <i>Return on Assets - ROA</i>).....	42
3.4 Multiplikator – finančni vzvod.....	42
3.5 Donosnost kapitala (ang. <i>Return on Equity -ROE</i>)	43
4 VPLIV OBRAČUNAVANJA RAZNIH TVEGANJ NA DONOSNOST IN RAČUNOVODSKE IZKAZE BANKE.....	44
4.1 Analiza donosnosti in posledice vpliva na računovodske izkaze	45
4.2 Dodatni elementi potrebni za analizo dobičkonosnosti banke	46
4.3 Analiza tveganj	47
4.4 Analiza finančnih izkazov banke na podlagi primerov	49
4.4.1 Začetno stanje.....	49
4.4.2 Znižanje likvidnostnega in obrestnega tveganja	51
4.4.3 Povečanje dobičkonosnosti poslovanja	53
4.4.4 Znižanje kapitala banke.....	56
4.4.5 Povečanje kapitala in dobičkonosnosti	58
4.4.6 Spremenjena struktura virov	60
4.4.7 Močno povečanje obsega poslovanja	62
SKLEP.....	65
LITERATURA	68
VIRI	69

UVOD

S svojim posredovanjem omogočajo banke kvalitativno in kvantitativno preoblikovanje finančnih sredstev. Pri poslovanju se srečujejo z različnimi vrstami tveganj. Ker se banke nekaterim vrstam tveganj lahko izognejo, je pomembno, da banke ta tveganja spoznajo, spremljajo in jih poskušajo optimalno obvladati, saj lahko neposredno vplivajo na donosnost banke (Repanšek, 1995a, str. 27).

Namen specialistične naloge je s pomočjo domače in tuje strokovne literature, konkretnih podatkov ter pridobljenih izkušenj ugotoviti in prikazati povezanost med donosnostjo in tveganji. Prepričan sem, da lahko banke z optimalno izpostavljenostjo posameznemu tveganju oziroma z optimalnim obvladovanjem vseh tveganj vplivajo na donosnost in s tem posledično na svoje računovodske izkaze.

Temeljni predpogoj uspešnega vodenja banke je zmožnost analiziranja finančno računovodskih izkazov. Brez analize finančnih izkazov banke ni mogoče ugotoviti vzrokov dobrih ali slabih poslovnih rezultatov v preteklosti. Prav tako ni možno definirati ukrepov za doseganje željenih ciljev v prihodnosti. Sprejemanje odločitev v banki tako postane igra na srečo in temu primerni so tudi poslovni rezultati.

Osnovni temelj specialistične naloge je ugotoviti, kako posamezna tveganja, katerim je banka izpostavljena, vplivajo na donosnost banke, njihove računovodske izkaze in kako optimalno upravljati s tveganji in ciljem: povečati donosnost oziroma dosegati maksimalno donosnost banke.

Osnovni posel bank je tudi upravljanje s tveganji. Lahko si postavimo vprašanje, ali veliki dobiček banke v zadnji vrstici izkaza uspeha pomeni, da je banka tudi uspešno upravljala s tveganji? Nekateri bi poenostavljenemu vprašanju pritrdili, drugi pa bi odgovorili, da je treba dobiček primerjati z oblikovanimi rezervacijami, s kapitalom ali bilančno vsoto banke, torej izračunati donosnost kapitala ali donosnost sredstev, vendar sta ta dva odgovora preveč enostranska. Dobiček je le rezultat, ki je nastal zaradi izpostavljenosti banke različnim vrstam tveganj. Z drugimi besedami, dosežena donosnost banke je odvisna od velikosti tveganj, ki mu je banka izpostavljena.

Tako pridemo do povezave med donosnostjo in tveganjem, ki odločilno vpliva na ceno delnic banke. Banka se mora najprej čimbolj približati optimalnemu razmerju med donosnostjo in tveganjem zaradi odprave vseh neučinkovitosti. Nato pa poveča donosnost le na račun dodatnega tveganja (Stebelnak, 2001, str. 28). Vrednost delnic je torej odvisna na eni strani od pričakovane donosnosti, na drugi pa od velikosti tveganja, ki mu je banka izpostavljena, ter od same uravnoteženosti med tveganji in donosnostjo. Eno ključnih vprašanj, ki si ga zastavljajo banke je, kako v tem dinamičnem poslovnem okolju ustvariti in zadržati konkurenčno prednost ter zaupanje strank. V zvezi z dinamičnostjo poslovnega okolja je zelo zanimiva in

obenem resnična misel Timothy W. Kocha (Koch, 1995, str. 3), ki pravi: »Bank must be able and willing to change – or they will disappear«. To pomeni, da če maksimiranje dobička ni možno ob hkratnem minimiziranju tveganj, se morajo banke spoprijeti s tveganji in namesto njihovega odpravljanja začeti z njimi uspešno upravljati.

Delo je omejeno na banko XY in slovenski bančni sistem kot celoto. Kriteriji razvrščanja dolžnikov v bonitetne oziroma ocenjevalne skupine in finančni kazalniki (kazalniki dobičkonosnosti, likvidnosti, kapitalske ustreznosti banke), ki jih obravnavam, so le vodilo managementu pri odkrivanju pomanjkljivosti in prednosti banke ter hkrati vodilo pri ocenjevanju izpostavljenosti določenim vrstam tveganj.

Analiza ob pomoči kazalnikov ima nekaj omejitev, ki se kažejo tudi kot problematika raziskave:

- kakovost vhodnih podatkov,
- banke so specializirane na različnih področjih, tako da težko oblikujemo kakšne povprečne kazalnike,
- banke lahko namerno izkrivijo kazalnike, da bi olepšale dejansko stanje,
- kazalnik je treba ustrezno interpretirati, kar je verjetno najzahtevnejša naloga,
- banke lahko uporabljajo različne računovodske rešitve kot so npr. različne sprejemljive uteži za oblikovanje rezervacij,
- mednarodne primerjave so otežene zaradi različnosti postavk med bilancami in različne metodologije izračunavanja posameznega kazalnika
- banke so različno velike in delujejo v različnih okoljih

Prevzemanje tveganj je sestavni del bančnega poslovanja, zato se tveganjem ni moč izogniti. Banka naj opredeli globalno politiko upravljanja s tveganji z namenom uresničevanja ciljev razvojne strategije na vseh področjih poslovanja (in odvisnih podjetij). Banke s ciljem doseganja boljših rezultatov upravljajo s tveganji (izkoriščajo prednosti za večje donose in minimizirajo negativne učinke) in ne le obvladujejo tveganja (minimizirajo negativne učinke). Vsako bančno transakcijo ali odločitev je mogoče ocenjevati zgolj v luči njenega prispevka k postavljenim ciljem poslovne politike, ki jo v tistem trenutku vodi banka – in oblikovanje takšnih ciljev, podprto z vrsto razlogov, strategij in analitičnih dokazov je delo povezano z upravljanjem bilance banke (*ang. Asset Liability Management - ALM*). Uravnavanje oziroma spreminjanje sestave naložb in sredstev banke (*Asset Liability Management - ALM*) pomeni v bistvu spreminjanje sestave premoženjske bilance banke, zato se je v praksi pri nas uveljavil pojem upravljanja bilance banke. Namen tega upravljanja je doseči tako sestavo bilance stanja, da bo donosnost banke zadovoljiva ne glede na razvoj dogodkov na področju obrestnih mer, tečajev ali na področju celotnega gospodarstva (Karpe, 1998, str. 54).

Pri tem pa je potrebno opredeliti tudi izhodišča politike upravljanja s tveganji:

- zakonske zahteve,
- zahteve nadzorne ustanove in
- baselske smernice.

Različni avtorji delijo tveganja v bančnem poslovanju na različne načine.

J.F.Sinkey, pravi, da so tri kritična tveganja, ki izhajajo iz premoženjske bilance banke (*ang. Portfolio Risk*), in sicer: kreditno tveganje, likvidnostno tveganje in tveganje spremembe obrestne mere. Iz aktiv premoženjske bilance banke izhaja kreditno in likvidnostno tveganje, iz pasiv likvidnostno tveganje in iz donosa med aktivo in pasivo premoženjske bilance tveganje spremembe obrestne mere. S premoženjsko bilanco je povezano tveganje v zvezi z zunajbilančnimi aktivnostmi in v zvezi z listninjenjem (*ang. Securitization*) (Sinkey, 1992, str. 401).

V delu sem se osredotočil na sledeče teoretične delitve tveganj: kreditno, likvidnostno, obrestno, tečajno, kapitalsko in solventnostno tveganje. Ustrezno s prevzetimi tveganji mora banka zagotoviti kapital za zaščito vlagateljem za pokrivanje morebitnih izgub ter vzdrževanje minimalnega zaupanja v banko. V svetu sta minimalne nadzore oblikovali Banka za mednarodne ter Komisija Evropske unije, pri nas pa Banaka Slovenije. Baselski sporazum je namenjen poenotenju meril kapitalske ustreznosti mednarodno aktivnih bank.

Iz primerov o povezanosti med tveganji in donosnostjo je možno zaključiti konfliktnost ciljev povečanja dobičkonosnosti banke ter zmanjševanja tveganj, ki jih banka prevzema v svojem poslovanju. Iskanje optimuma je stvar odločitev managementa banke, ki je pogojena z njegovim znanjem, izkušnjami in seveda tudi z ustrezno pripravljenimi finančnimi izkazi banke ter na njihovi podlagi izdelanimi analizami. Zmožnost analiziranja finančnih izkazov pa je temeljni predpogoj uspešnega vodenja banke.

Kot že omenjeno je cilj specialistične naloge ugotoviti, kako posamezna tveganja, katerim je banka izpostavljena, vplivajo na donosnost banke, njihove računovodske izkaze in kako optimalno upravljati s tveganji in ciljem: povečati donosnost oziroma dosežati maksimalno donosnost banke. Poleg tega pa je poskus s primerjavo med kazalniki banke XY in bančnega sistema v Republiki Sloveniji prikazati prednosti oziroma slabosti banke oziroma bančnega sistema. Na podlagi domače in tuje strokovne literature sem v drugem delu specialistične naloge oblikoval teoretični uvod v razumevanje pomembnosti upravljanja s tveganji (*ang. Risk Management*). Predstavitev tega sklopa se nanaša predvsem na zakonske zahteve in zahteve nadzornih ustanov. Poglavlje o upravljanju bilance banke pa se upira na domačo in tujo strokovno literaturo.

Pri predstavitvi tveganj v bančnem poslovanju je najprej podan teoretičen uvod v razumevanje vloge in značilnosti tveganj. Kot pripomoček oziroma orodje, s katerim merimo donosnost iz različnih zornih kotov in različne vrste tveganj, so opisani nekateri najpomembnejši kazalniki.

V sklopu, kjer je preizkus trditve o povezavi med tveganji in donosnostjo banke, izhajam iz nekaterih teoretičnih predpostavk, nato pa se ugotavlja povezava, moč povezave ter neposreden oziroma posreden vpliv tveganj na donosnost in računovodske izkaze. Za poglobitev analize dobičkonosnosti banke in cilju pojasnitev medsebojne povezanosti tveganj in donosov so dodani nekateri elementi, ki se pojavljajo v bančnem poslovanju. Povezanost med tveganji in donosi sem obrazložil na primeru banke z nekaterimi predpostavkami (npr. banka pridobiva sredstva z vpoglednimi vlogami, s kratkoročnimi depoziti do enega leta, ... ; banka plasira sredstva v visokokvalitetne kratkoročne dolžniške vrednostne papirje do enega leta, v kvalitetna posojila s spremenljivo obrestno mero, ...).

1 ZAHTEVE IN PRAVILA PRI OBVLADOVANJU TVEGANJ

Banka je specifična poslovna organizacija in se po svoji naravi dela in zaradi pomembnosti za delovanje celotnega ekonomskega sistema razlikuje od drugih poslovnih organizacij. Njena glavna dejavnost je sprejemanje vlog in izposojanje z namenom posojanja in finančnega vlaganja. S tem banke opravljajo vlogo finančnega posrednika. Večina posameznikov in organizacij uporablja banke bodisi kot vlagatelji bodisi kot posojilojemalci.

Specifičnost banke kot poslovne organizacije se kaže tudi v njenem financiranju. Medtem ko industrijska podjetja uporabljajo za financiranje sredstev oziroma naložb (stalna sredstva in stalna kratkoročna sredstva) določeno kombinacijo lastniškega kapitala in zunanega dolga, pa pri bankah že sama narava finančnega posrednika opredeljuje njeno financiranje, ki je pretežno sestavljeno iz vlog strank. Po drugi strani je problem bančnega kapitala nadalje predstavljen z dejstvom, da imajo banke praviloma več kot dvakrat več kapitala kolikor ga dejansko potrebujejo za financiranje sredstev, ki jih potrebujejo za svoje poslovanje (zgradbe poslovalnic, računalniška oprema ipd.). Tako je velikost kapitala pogojena s tržnimi (varnost deponentov) in zakonskimi zahtevami. Zaradi že omenjene vloge banke v ekonomijah posameznih držav in zaupanja v denarni sistem so banke podvržene strogemu uravnavanju, zaščiti in nadzoru osrednje monetarne avtoritete v vsakem gospodarstvu, ki preko posebne zakonodaje in podzakonskih aktov v veliki meri uravnava poslovanje bank.

Prevzemanje tveganj je sestavni del bančnega poslovanja, zato se tveganjem ni moč izogniti. Banka naj opredeli globalno strategijo upravljanja s tveganji z namenom uresničevanje ciljev razvojne strategije na vseh področjih poslovanja banke (in odvisnih podjetij). Banke s ciljem doseganja boljših rezultatov upravljajo s tveganji (izkoriščajo prednosti za večje donose in minimizirajo negativne učinke) in ne le obvladujejo tveganja (minimizirajo negativne učinke). Izhodišča politike upravljanja s tveganji so:

- zakonske zahteve,
- zahteve nadzorne ustanove in
- baselske smernice.

1.1 Zakonske zahteve

Banke so se v letu 1999 in v prvi polovici leta 2000 z vso resnostjo lotile izvajanja novega zakona o bančništvu. Le-ta daje velik poudarek področju upravljanja z bančnimi tveganji in izpostavlja odgovornost vodstva banke in njenih organov za varno in skrbno poslovanje.

V nadaljevanju so navedeni nekateri podzakonski akti, sprejeti po uveljavitvi zakona o bančništvu, ki se nanašajo na tveganja:

- a) Zakon o bančništvu
- b) Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic
- c) Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic
- d) Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic
- e) Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic

a) Zakon o bančništvu

Zakon o bančništvu (Uradni list RS 7/1999) opredeljuje glavne skupine tveganj in zahteve po njihovem merjenju in spremljanju. Splošne določbe zakona o obvladovanju tveganj so:

- banka mora zagotoviti, da vedno razpolaga z ustreznim kapitalom glede na obseg in vrste storitev, ki jih opravlja, ter tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev (kapitalska ustreznost);
- banka mora poslovati tako, da tveganja, ki jim je izpostavljena pri posameznih oziroma vseh vrstah poslov, ki jih opravlja, nikoli ne presežejo omejitev, določenih s tem zakonom in na njegovi podlagi izdanih predpisov;
- banka mora poslovati tako, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti (likvidnost) ter da je trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti (solventnost).

b) Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic

Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS 32/1999) opredeljuje podrobnejši način izračuna kapitala in minimalnih kapitalskih zahtev, ki jih morajo izpolnjevati banka in hranilnice za zagotavljanje svoje solventnosti oziroma za pokrivanje tveganj, ki so jim izpostavljene v svojem vsakodnevnem poslovanju. Sklep prepisuje kapitalske zahteve za kreditna in valutna tveganja ter za prekoračena stanja udeležbe v kapitalu nefinančnih organizacij.

c) Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic

Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic (Uradni list RS 32/1999). Namen določb sklepa je zavarovanje bank in hranilnic pred tveganjem, povezanim s preveliko koncentracijo kreditne izpostavljenosti. V ta namen sklep omejuje največjo dovoljeno izpostavljenost do drugih oseb v skupini.

d) Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic

Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS 32/1999) predpisuje način spremljanja in ocenjevanja kreditnih in deželnih tveganj, ki so jim banke izpostavljene pri svojem poslovanju.

e) Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic

Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic (Uradni list RS 32/1999) predpisuje višino in način oblikovanja posebnih rezervacij za kritje izgub, ki nastanejo zaradi kreditnega in deželnega tveganja. Sklep od banke zahteva tudi oblikovanje rezervacij za druga tveganja, ki so jim banke izpostavljene pri svojem poslovanju. Ker banke prevzemajo pri opravljanju storitev tveganja, morajo del dohodka rezervirati za možne izgube.

1.2 Zahteve nadzorne ustanove

Za nadzor posameznih segmentov finančnega sistema v Sloveniji so zadolžene različne ustanove. Banka Slovenije opravlja nadzor nad bankami (vključno s Slovensko izvozno družbo-bančnim delom) in hranilnicami. Nadzor nad hranilno kreditnimi službami, ustanovljenimi pred začetkom veljavnosti zakona o bančništvu, bo postopoma prešel na Banko Slovenije – najkasneje v roku petih let od uveljavitve zakona o bančništvu, ko morajo hranilno kreditne službe dokončno uskladiti svoje poslovanje z določbami zakona o bančništvu (BS, 2000, str. 11).

Banka Slovenije je predpisala metodologijo izračuna kapitalske ustreznosti na tvegano aktivo, omejevanje obsega določenih naložb (npr. osnovnih sredstev, kapitalskih naložb), omejevanje izpostavljenosti do velikih komitentov in do posameznih skupin komitentov (npr. posebni postopki za odobravanje naložb delničarjem in članom uprave), usklajenost aktive in pasive glede na ročnost in izpostavljenost banke valutnemu tveganju.

Namen nadzora s strani centralne banke v poslovnih bankah je preverjanje ali banke spoštujejo pravila o obvladovanju tveganj določenih z Zakonom o bančništvu. Dober notranji sistem za upravljanje s tveganji je ključen za zdravo poslovanje bank, saj izpolnjevanje predpisanih omejitev, kot je npr. kapitalska ustreznost ni dovolj.

1.3 Baselske smernice

Zaradi večjih kriz v sedemdesetih in osemdesetih letih in večjih izgub na področju bančništva, ki so bile predvsem posledica večje dinamičnosti okolja, konkurence in globalizacije, so nadzorniki iskali rešitve na mednarodni ravni. Tako je bil ustanovljen komite po okriljem Banke za mednarodne poravnave v Baslu (*ang. Bank for International Settlements in Basle*), ki je leta 1988 izdal dokument, imenovan Baselski sporazum (*ang. Basle Accord*). Ta dokument uvaja v bančništvo pojem jamstvenega kapitala in kapitalske ustreznosti, ki so

enotno opredeljeni na mednarodni ravni in predstavljajo osnovne omejitve na področju bančnega poslovanja.

Poleg omenjenih osnovnih predpisanih zahtev pa morajo bančni managerji pri upravljanju s kapitalom upoštevati tudi druge zahteve, prvenstveno pa temeljno zahtevo lastnikov banke, kar je čim večji donos na enoto vloženega kapitala. Baselski komite je januarja 1998 oblikoval načela vrednotenja sistema notranjih kontrol z namenom odkriti glavne pomanjkljivosti v delovanju notranjih kontrol, s katerimi uravnavamo tveganja in jih stalno ocenjujemo. Z ocenjevanjem tveganj proučujemo notranje in zunanje dejavnike, ki vplivajo na doseganje bančnih ciljev. Tveganja se ocenjujejo na vseh ravneh izvajanja bančnih storitev in v vseh organizacijskih enotah banke, kar dosežemo s pomočjo različnih metod. Ocena tveganj upošteva tako merljive kot nemerljive vidike tveganj in tehta stroške kontrole s koristmi, ki jih kontrolni mehanizmi nudijo. Banka se mora odločiti, katera tveganja bo spremljala in katera ne, ter določiti raven, do katere želi tveganja obvladovati. Za učinkovito vrednotenje tveganj in sistema notranjih kontrol mora najvišje vodstvo neprestano vrednotiti tveganja, ki vplivajo na doseganje postavljenih ciljev, se odzivati na okoliščine in nove pogoje poslovanja ter tema ustrezno izboljšati notranji kontrolni sistem (povzeto po <http://info.zbs-giz.si/dejavnosti/odbor>).

Zaradi potreb po učinkovitem vodenju in nadziranju bančnih aktivnosti so nastala splošna načela obvladovanja tveganj (*ang. Generally Accepted Risk Principles - GARP*). Načela so razdeljena v naslednja poglavja:

- strategija obvladovanja tveganj,
- merjenje tveganj, nadziranje tveganj in poročanje,
- notranje kontrole v delovnih postopkih,
- informacijski sistem obvladovanja tveganj.

Obvladovanje tveganj zahteva, da se dotaknemo analize sledečih poglavij:

a) Poslovni namen

Poslovni namen obvladovanja tveganj so:

- obvladovanje tveganj z namenom doseganja ciljne donosnosti ob minimalnem tveganju, upoštevajoč usmeritve razvojne strategije banke,
- celovito obvladovanje vseh vrst tveganj v banki (in v odvisnih podjetjih),
- obvladovanje soodvisnosti tveganj,
- integrirano upravljanje s tveganji na vseh organizacijskih ravneh,
- opredelitev odgovornosti za obvladovanje tveganj,
- opredelitev prednostnih ukrepov za obvladovanje tveganj.

b) Smeri razvoja teorije in prakse obvladovanja tveganj

Tveganja v bankah so se doslej najpogosteje obvladovala v okviru poslovnih področij. Celovitega obvladovanja tveganj ni bilo. Zato se tudi ni spremljala soodvisnost tveganj in niso bili določeni prednostni ukrepi v celotni banki za upravljanje/obvladovanje tveganj. V sodobnem bančnem poslovanju se večji poudarek daje obvladovanju tveganj in njihovemu sistematičnemu analiziranju in merjenju. V ta namen se vse bolj razvijajo metode za spremljanje vseh vrst tveganj. Osnovna smer razvoja obvladovanja tveganj je centralno, neodvisno spremljanje tveganj v samostojni organizacijski enoti, ki je podrejena najvišjemu vodstvu.

c) Izbira strategije upravljanja s tveganji

Banka lahko izbere naslednje možne strategije:

- tveganja v svojem poslovanju ne upošteva,
- tveganjem se izogiba,
- s tveganjem upravlja.

Pri pripravi strategije in politike upravljanja s tveganji je dobro upoštevati naslednje smernice:

- potrebno je razumeti vrste tveganj, ki jim je banka izpostavljena in obseg izpostavljenosti,
- poznati je potrebo dejavnike (nosilce tveganj) in soodvisnosti tveganj,
- politika upravljanja s tveganji mora biti celovita (zajeti mora vsa tveganja in vse organizacijske enote).

d) Organizacijski vidiki upravljanja s tveganji

Organizacija tveganj mora biti taka, da omogoča:

- natančno opredelitev odgovornosti in nalog posameznih organizacijskih enot in linije poročanja vseh ravni upravljanja,
- natančno opredelitev omejitev tveganj (obseg posamezne vrste tveganja, ki ga je banka glede na varnost poslovanja še pripravljena sprejeti) in politika upravljanja z njimi,
- sposobnost prilagajanja spremljanju tržnih pogojev in tržne strategije.

1.4 Upravljanje bilance banke

Glede na dejstvo, da se dejavnosti upravljanje bilance banke (v nadaljevanju ALM) in upravljanje s tveganji (v nadaljevanju Risk Management) v bančni industriji izredno hitro razvijata, naj si najprej zastavimo vprašanje, kaj si sploh predstavljamo pod to dejavnostjo bančnega poslovanja, kaj pravzaprav naj bi bilo ali bi moralo biti predmet dela te, po pomembnosti vsekakor zelo izpostavljene veje sodobnega bančništva.

1.4.1 Značilnosti upravljanja bilance banke (ang. Asset Liability Management)

Sam Srinivasulu v svojih delih na temo pomena ALM pogosto navaja reklo: "Če ne veš, kam greš, te bo tja pripeljala prav vsaka pot" in navaja primer pravilnosti posamezne odločitve v bančnem poslovanju. Brez jasnih ciljev, namenov in meril ni mogoče trditi, ali so odločitve o

tem, da npr. banka posameznemu komitentu odobri kratkoročno posojilo po nekoliko nižji obrestni meri, sprejme depozit s fiksno namesto s spremenljivo obrestno mero, ali kupi določeni finančni instrument, pravilne ali ne. Vsako transakcijo ali odločitev je namreč mogoče ocenjevati zgolj v luči njenega prispevka k postavljenim ciljem poslovne politike, ki jo v tistem trenutku vodi banka – in oblikovanje takšnih ciljev, podprto s kopico razlogov, strategij in analitičnih dokazov, je delo ALM (Karpe, 1998, str. 54).

Torej, upravljanje bilance banke pomeni oblikovati, spreminjati, planirati ter kontrolirati posamezne bilančne in zunajbilančne postavke premoženjske bilance na način, da bosta njihova sestava in obseg pozitivno vplivala na izkaz uspeha. Namen celotnega procesa je izoblikovati koordinirane strateške smernice, ki jim sledijo konkretne akcije z namenom oblikovanja takšne premoženjske bilance, ki omogoča doseganje ciljev banke.

Upravljanje bilance vključuje merjenje in zavarovanje pred obrestnim tveganjem, tečajnim tveganjem, zagotavljanje kapitalske ustreznosti ter primerne likvidnosti in podobno. Iz naštetega je razvidno, da se ta proces dotika prav vseh dejavnosti v banki. Z analizo donosnosti ob različnih scenarijih prevzetega tveganja morajo upravljavci sestave bilance primerno in pravočasno obveščati vodstvo banke o trenutni uspešnosti doseganja strateških ciljev banke.

J. F. Sinkey opredeljuje ALM kot koordinirano upravljanje bančne bilance z vidika različnih scenarijev likvidnosti in sprememb na področju obrestnih mer, temeljne cilje te dejavnosti pa vidi v upravljanju neto obrestnih prihodkov banke n iz tega izvedene obrestne marže (Sinkey, 1998, str. 142).

1.4.2 Cilji in področja dela upravljanja bilance (ALM)

Temeljni cilj funkcije upravljanja bilance je sicer na široko precej lahko opredeliti, mnogo težje, kar velja predvsem za slovenske razmere, pa ga je udejanjiti v praksi. Cilj te dejavnosti se namreč kaže v zagotavljanju takšne sestave bilance stanja, da bo donosnost banke na ravni obrestne marže celotnega finančnega posredništva pozitivna in naraščajoča, ne glede na razvoj dogodkov na področju obrestnih mer ali na področju celotnega gospodarstva.

Izhajajoč iz tega cilja lahko zaključimo, da je ALM na kratek rok osredotočen na obrestni prihodek banke, to je zagotavljanje njegove spremenljivosti oziroma stabilnosti v različnih razmerah likvidnosti in delovanja trga. Na daljši rok pa prevzame glavno vlogo v procesu ALM ugotavljanje stabilnosti tržne vrednosti celotne banke in dejavnikov, ki vplivajo nanjo (Sinkey, 1992, str. 358).

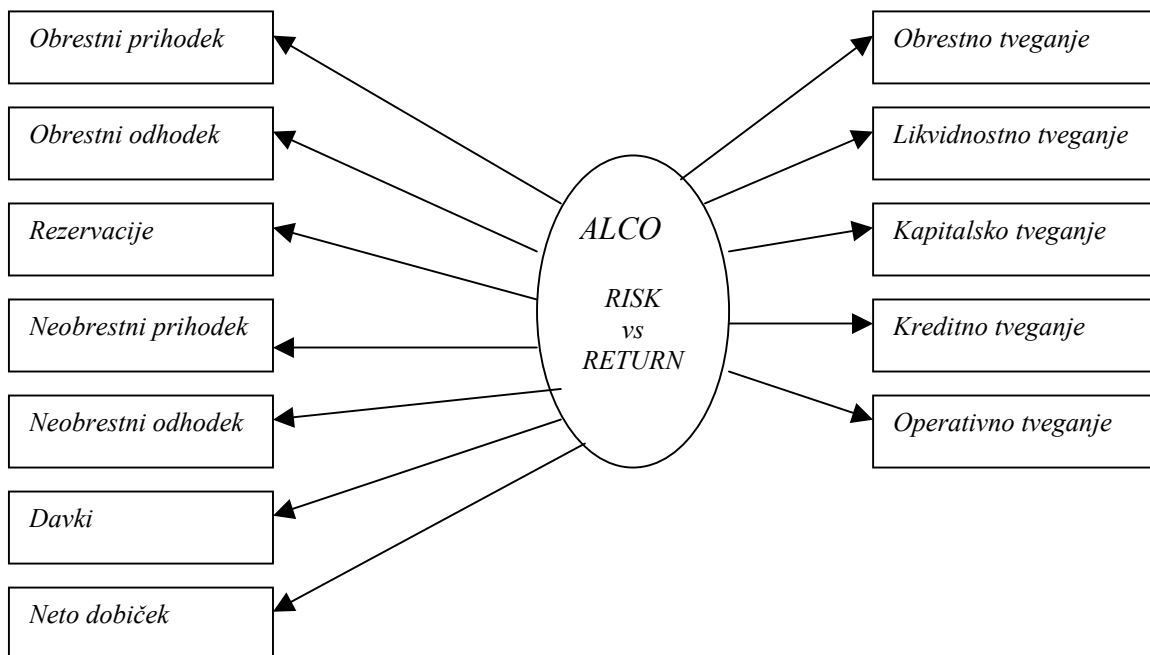
1.4.3 Upravljanje bilance bank v slovenskem bančnem prostoru

Uravnavanje oziroma spreminjanje sestave naložb in sredstev banke (ALM – Asset Liability Management) pomeni v bistvu spreminjanje sestave premoženjske bilance banke, zato se je v praksi pri nas uveljavil pojem upravljanje bilance banke. Namen tega upravljanja je doseči tako sestavo bilance stanja, da bo donosnost banke zadovoljiva ne glede na razvoj dogodkov

na področju obrestnih mer, tečajev ali na področju celotnega gospodarstva (Ribnikar, 1997, str. 336).

Za upravljanje bilance banke skrbi v bankah z razvito tradicijo uravnavanja naložb in sredstev odbor za upravljanje bilance banke –ALCO (Asset and Liability Committee). Po Timothy W. Kochu nosi bančni ALCO odgovornost za celotno finančno planiranje in upravljanje z donosnostjo naproti prevzetim tveganjem, kar nazorno prikazuje Slika 1.

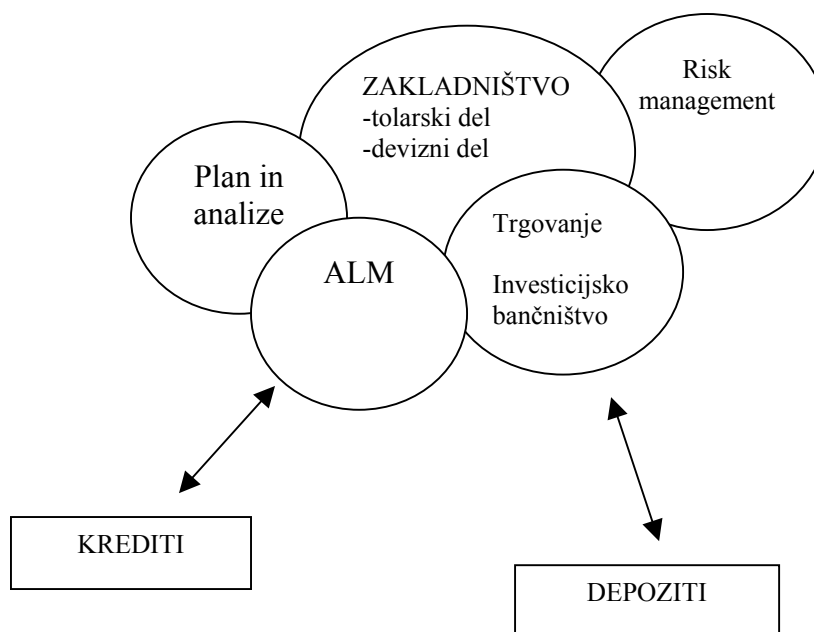
Slika 1: Odgovornost članov "ALCO"

Vir: Karpe, 1998, str. 54.

Ob upoštevanju, kaj vse naj bi vključevala funkcija upravljanja bilance banke, se vprašajmo, kakšne je njena uporabnost v slovenskih bankah. Organizacijska shema položaja ALM znotraj večje slovenske banke izgleda tako kot to prikazuje Slika 2.

Slika 2: Organizacijska postavitve ALM v slovenskih bankah

Vir: Karpe, 1998, str. 55.

Večina slovenskih bank se še ne zaveda pomembnosti vključitve funkcije upravljanja bilance v svoje poslovanje. Medtem ko v svetu velik pomen te funkcije narekujejo predvsem izredno hitre in daljnosežne spremembe na področju obrestnih mer, tečajev, razvoja novih finančnih produktov ter zahtev regulativnih ustanov, pa je za slovenske razmere značilno, da je za pravilno postavitve sestave bilance v ospredju gibanje obrestne marže in vprašanje revalorizacijskega izida (Karpe, 1998, str. 55). Torej, kot je že zapisano, gre pri upravljanju bilance za dolgoročne ter kratkoročne cilje in namene. Gledano iz računovodskega zornega kota naj bi ALM predvsem kontroliral gibanje neto obrestnih prihodkov banke (in to prek kontrole vseh kazalnikov, v katerih se slednji izkazujejo: prek neto obrestne marže, marže neobrestnih prihodkov, marže celotnega finančnega posredništva...), iz ekonomskega zornega kota pa naj bi skrbel tudi za tržno vrednost banke.

ALM je torej zahteven in nujen proces, ki deluje kot nekakšen povezovalce področij v banki, ki se ukvarjajo z analizo in planom, zakladništvom, s trženjem, z obvladovanjem tveganja, in nato iz njega izhaja oblikovanje ciljev poslovne politike banke. Vsaka odločitev mora namreč pripomoči k doseganju postavljenih ciljev in izjemi nista niti odločitvi glede vprašanj, kakšno stopnjo tveganja in katera tveganja prevzeti za povečanje donosnosti.

2 TVEGANJA V BANČNEM POSLOVANJU

Poslovanje banke v konkurenčnem okolju s stalno spreminjajočimi se pogoji finančnega poslovanja je poglavitni razlog njene izpostavljenosti spektru različnih tveganj, del katerih je v vlogi finančnega posrednika vsled pogodbenih razmerij prisiljena prevzeti nase. Celostno spremljanje in obvladovanje poslovno-finančnih tveganj je z vidika konkurenčnih prednosti in tržnega deleža v preteklosti bila in še vedno ostaja edina pot k preživetju ter zagotovitvi varnega, dolgoročno dobičkonosnega poslovanja. Nadzor nad izpostavljenostjo tveganjem in z njim skladno gospodarjenje z bilanco banke je dolgoročen koncept. Preko integralnega sistema upravljanja s tveganji kot del poslovne kulture banke zagotavlja podlago za sprejetje ali zavrnitev tveganj, njihovo zmanjšanje na sprejemljivo raven ali prenos na drug subjekt ter posledično osredotočenje na dolgoročno maksimiziranje tveganju prilagojenega donosa lastnikom (Pfeifer, 1997, str. 105).

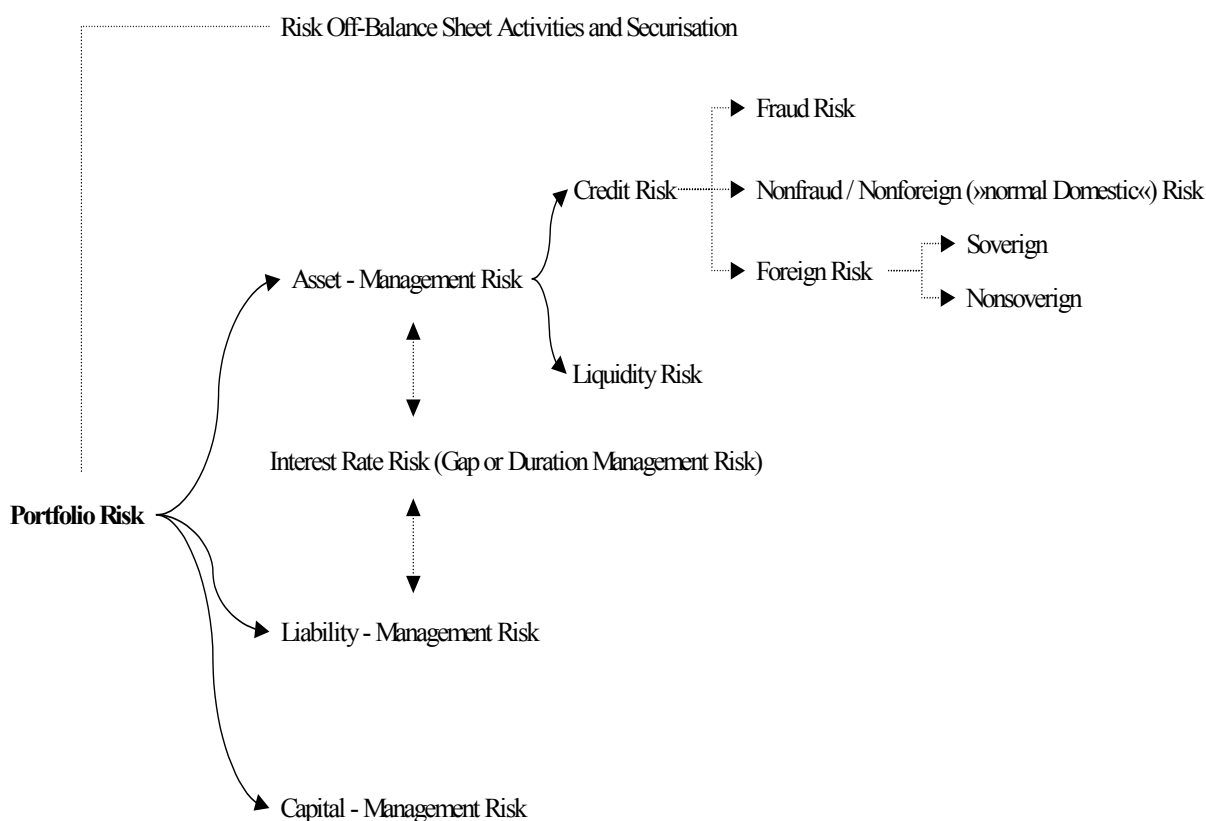
Tveganje predstavlja možnost, da banka z opravljanjem dejavnosti napravi izgubo, zato je obvladovanje finančnega tveganja med najstarejšimi finančnimi disciplinami. Velika večina bank sicer ima nek sistem, toda malo jih ima tveganje res pod kontrolo, kar je značilno predvsem za slovenske razmere. Finančno tveganje se stalno spreminja (saj enkrat banke izgubljajo zaradi slabih kreditov, drugič zaradi valutne sestave, tretjič zaradi izvedenih finančnih instrumentov) in se predvsem odraža v nepredvidljivih finančnih dogodkih. Uravnavanje finančnega tveganja je torej ključni element donosnosti banke in vrednosti delniškega kapitala (Tomaž, 2001, str. 27). Tveganja nastane zaradi dejstva, da ne poznamo prihodnosti. Ker je večina odločitev v bankah vezana ravno na pričakovanja o prihodnosti, so odločitve tvegane. Zato je treba poleg pričakovanih donosov pri odločitvah upoštevati tudi pričakovano tveganje.

2.1 Razvrstitev bančnih tveganj

Različni avtorji delijo tveganja v bančnem poslovanju na različne načine.

J. F. Sinkey, pravi, da so tri kritična tveganja, ki izhajajo iz premoženjske bilance banke (*ang. portfolio risk*), in sicer: kreditno tveganje, likvidnostno tveganje in tveganje spremembe obrestne mere. Iz aktiv premoženjske bilance banke izhaja kreditno in likvidnostno tveganje, iz pasiv likvidnostno tveganje in iz odnosa med aktivo in pasivo premoženjske bilance tveganje spremembe obrestne mere. S premoženjsko bilanco je povezano tveganje v zvezi z zunanjbilančnimi aktivnostmi in v zvezi z listninjenjem (*ang. securization*) (Sinkey, 1992, str. 401).

Slika 3: Tveganje naložbene bilance banke

- Legenda: Portfolio risk = tveganje premoženjske/naložbene bilance banke
 Asset-Management Risk = tveganje aktivne strani bilance banke
 Liability-Management Risk = tveganje pasivne strani bilance banke
 Capital-Management Risk = kapitalsko tveganje
 Interest Rate Risk = obrestno tveganje
 Liquidity Risk = likvidnostno tveganje
 Credit Risk = kreditno tveganje
 Risk Off Balance Sheet Activities and Securitisation = izvenbilančno tveganje in listninjenje
 Fraud / Nonfraud Risk = tveganje izgube oz. neizpolnitve obveznosti

Vir. Sinkey, 1992, str. 401.

G. H. Hemple, D. G. Simonson in A. B. Coleman klasificirajo bančna tveganja na finančna (njihova osnova je v premoženjski bilanci banke), na tveganje ustrezne ponudbe storitev (ta tveganja so v zvezi s finančnimi storitvam, ki jih banke ponujajo svojim komitentom), tveganje upravljanja (odvisna od upravljalcev banke) in na tveganja, ki imajo vzrok v okolju (Hemple, Simonson in Coleman, 1994, str. 87-88).

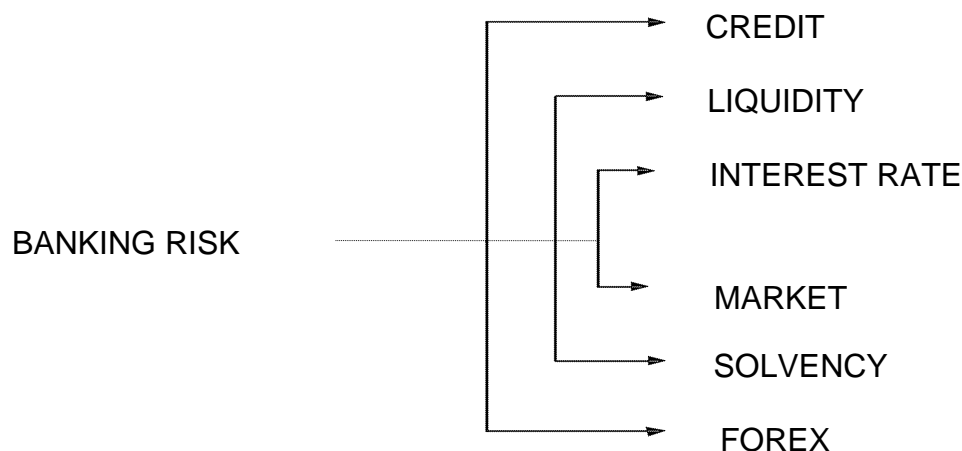
Tabela 1: Klasifikacija bančnih tveganj

Banking Characteristic	Risk Class	Risk Category
Bilanca stanja (ang. <i>Balance Sheet</i>)	Finančno tveganje (ang. <i>Financial Risk</i>)	Kreditno t. (ang. <i>Credit risk</i>) Likvidnostno t. (ang. <i>Liquidity risk</i>) Obrestno t. (ang. <i>Interest rate risk</i>) T. zadolženosti (ang. <i>Leverage risk</i>)
Finančne storitve (ang. <i>Financial services</i>)	Tveganje dostopnosti (ang. <i>Delivery Risk</i>)	Operativno t. (ang. <i>Operational risk</i>) Tehnološko t. (ang. <i>Technological risk</i>) T. novih produktov (ang. <i>New-product r.</i>) Strateško t. (ang. <i>Strategic risk</i>)
Človeški viri (ang. <i>Human resources</i>)	Upravljalško tveganje (ang. <i>Management Risk</i>)	Organizacijsko t. (ang. <i>Organizational r.</i>) T. sposobnosti (ang. <i>Ability risk</i>) Nadomestitveno t. (ang. <i>Compensation r.</i>)
Okolje / regija (ang. <i>Enviroment</i>)	Deželno tveganje (ang. <i>Enviromental Risk</i>)	Zakonsko t. (ang. <i>Legislative risk</i>) Ekonomsko t. (ang. <i>Economic risk</i>) Konkurenčno t. (ang. <i>Competitive risk</i>) Regulativno t. (ang. <i>Regulatory risk</i>)

Vir: Hemple, Simonson in Coleman, 1994, str. 88.

Osnovne vrste bančnih tveganj po Bessisu, pa prikazuje Slika 4.

Slika 4: Osnovne vrste bančnih tveganj

Vir: Bessis, 1995, str. 5.

Naštetim vrstam tveganj po Bessisu, dodajmo in opišimo še kapitalsko ustreznost v povezavi z bančnimi tveganji in kapitalsko tveganje.

2.1.1 Kreditno tveganje

Kreditno tveganje opredelimo običajno kot tveganje plačilne nesposobnosti ali nepripravljenosti dolžnika, da terjatev poravnava v celoti ali pravočasno v skladu s posojilno pogodbo ali, v primeru obveznic, v skladu s predvidenimi pogoji v prospektu. O uspešno

izpeljanem poslu lahko banka govori šele, ko ji komitent vrne odobreno posojilo z obrestni vred. Kreditno tveganje banke ne nastopi le pri odobritvi posojila, pač pa tudi pri drugih bilančnih ter zunajbilančnih postavkah.

Pri obvladovanju kreditnega tveganja sta ključnega pomena za banko dva dejavnika:

- pravilna ocena tveganosti – banka mora pravilno oceniti boniteti komitenta in primerno boniteti določiti ustrezno obrestno mero,
- določitev ciljnega kreditnega tveganja za banko. Pri tem pa sta za banko možna dva pristopa. Prvi je konzervativni pristop, pri katerem banka odobrava kredite le najboljšim komitentom in tako prevzema minimalno tveganje, drugi pa je pristop s kompenziranjem kreditnega tveganja s primerno višino obrestne mere.

Banka more torej v prvi vrsti pravilno prepoznati ter oceniti obstoječa in potencialna kreditna tveganja, na podlagi česar potem razvije ustrezno politiko upravljanja in nadziranja kreditnega tveganja, seveda v skladu s prej določenim ciljnim tveganjem. Vse te naloge lahko uvrstimo v prej opisano funkcijo upravljanja bilance banke. To področje ALM-ja je tako v svetu kot pri nas najbolj obdelano, saj so si banka nabrale še preveč izkušenj na podlagi odpisa slabih posojil. Posledica tega so tudi izoblikovani Baselski kapitalski standardi z namenom poenotenja merila kapitalske ustreznosti bank za zaščito pred kreditnim tveganjem. Elementi, ki se tehtajo pri oblikovanju kreditnega portfelja so:

- primerna obrestna mera,
- primerna višina posojila ter
- možna izguba zaradi tveganja, ki ga banka lahko prevzame ob takšni naložbi.

Pri kreditiranju fizičnih oseb banke predvsem nadzorujejo obseg danih sredstev, medtem ko se pri kreditiranju podjetij osredotičijo na obseg kot na ceno odobrenih sredstev. Možno izgubo banka izkaže v škodo dobička v izkazu uspeha in kot rezervacije v bilanci stanja, ki so sestavina temeljnega kapitala banke.

Za merjenje kreditnega tveganja uporabljajo banke predvsem naslednje kazalce:

- stroški slabih kreditov / povprečno stanje kreditov,
- stanje slabih kreditov / stanje vseh kreditov,
- izpostavljenost banke do posameznega komitenta in do skupine komitentov,
- nedonosni krediti / kapital,
- slaba posojila / bilančna vsota ¹,....

V povezavi z zgoraj omenjenimi kazalniki je potrebno opredeliti:

- a) načine merjenja kreditne izpostavljenosti,
- b) upravljanje s kreditnim tveganjem,
- c) rezervacije za pokritje morebitnih izgub.

¹ Kazalnik slabih posojil (*ang. Non performing loans – NLP*) (Kobe, 1997b, str. 20).

a) Načini merjenja kreditne izpostavljenosti

Kreditna izpostavljenost banke do posameznega komitenta je vsota vseh kreditov, naložb v vrednostne papirje in kapitalske deleže, drugih terjatev, garancij in drugih jamstev, možnih in prevzetih obveznosti do komitenta, če niso zavarovane z denarno vlogo, vrednostnimi papirji, ki jih je izdala oziroma za katere jamči Republika Slovenije ali Banka Slovenije ali prvovrstno jamstvo Republike Slovenije ali nepreklicna garancija banke s sedežem v Sloveniji.

Kot pri vseh drugih vrstah je tudi pri obvladovanju kreditnega predpogoj uspešno merjenje, ki vsebuje naslednje postopke:

- ocena verjetnosti, da posojilo ne bo pravočasno vrnjeno ali ne v celotnem znesku,
- izračun vrednosti za katero se predvideva, da ne bo vrnjena – kreditna izpostavljenost banke,
- dejanska izguba kot posledica sprožitve postopka izterjave ali uveljavljenih zavarovanj.

Izračun statistične verjetnosti neporavnave obveznosti določenega komitenta je najzahtevnejša komponenta merjenja tveganja in obenem najpomembnejša. Kvaliteto merjenja določata dostopnost in natančnost informacij banke o komitentih. V razvitejših državah se banke obračajo na specializirane kreditne agencije ali pa je za to zadolžen sektor znotraj banke. Zbrane informacije se na podlagi subjektivne in objektivne analize oblikujejo v specifične skupine komitenotov. Tako grupirane informacije predstavljajo vhodne podatke modelom merjenja, ki jih delimo na kvalitativne in kvantitativne.

Obvladovanje kreditnega tveganja postaja za banko pomembnejše tudi zaradi trenda zniževanja obrestnih marž. To pomeni, da se morajo banke prilagajati z večjim obsegom kreditnega posla, s tem pa prevzemajo tudi večje kreditno tveganje.

V naslednji tabeli je prikazan vpliv znižanja obrestne marže na velikost kreditnega tveganja. Vzemimo, da banka odobri posojila 100 podjetjem v višini 10 mio SIT.

Tabela 2: Zaostrovanje razmer poslovanja v slovenskem bančništvu

	Prej	Danes
Posojila skupaj	1.000 mio SIT	1.000 mio SIT
1. Cena posojila	18%	7%
2. Cena vira	8%	6%
3. Obrestna marža	10%	1%
Neto obrestni prihodek	100 mio SIT	10 mio SIT

Če je v primeru iz tabele nekdanja banka dosegala 10% obrestno maržo, je v primeru danih posojil po 10 mio SIT 100 podjetjem izgubila ves zaslužek teh poslov, če 10 podjetij ni vrnilo kredita. Pri doseženi marži 1% pa banka izgubi ves zaslužek že, če samo eno podjetje ne vrne posojila.

b) Upravljanje kreditnega tveganja

Upravljanje kreditnega tveganja pomeni danes za banke postavitev učinkovitega sistema obračunavanja rezervacij za pričakovane izgube neporavnavanja obveznosti. Pri tem je pomembno, da rezervacij ne pojmuje kot vrednost kreditnega tveganja, pač pa kot strošek obvladovanja tveganja. Kreditno tveganje nastopi, ko dejanske izgube zaradi neplačila obveznosti komitentov presegajo pričakovane, za katere je banka ustvarila rezervacije. Tako vidimo, da se banke želijo temu tveganju zoperstaviti in ne izogibati, želijo pa ga tudi odpraviti.

c) Rezervacije za pokritje morebitnih izgub

Rezervacije na kreditni portfelj so dovolj pomembna postavka, da jo v bilanci stanja in izkazu uspeha posebej izpostavljam, saj je banka lahko izpostavljena verjetnosti neplačila danega posojila. Verjetnost neplačila danega posojila merijo banke z razvrščanjem komitentov v posamezne bonitetne skupine od A do E, in sicer glede na čas, v katerem dolžnik poravna obveznosti in glede na subjektivno oceno dolžnikovega finančnega položaja danes in v bodočnosti. Banka Slovenije predpisuje obveznosti oblikovanja rezervacij (velikost tveganja) za kreditna tveganja v %-nih razponih od stanja terjatev in bonitetnega razreda terjatve, kar velja tudi za prevzete morebitne obveznosti (izdane garancije).

V Tabeli 3 so prikazani razponi oblikovanja rezervacij za komitente razvrščene v različne bonitetne skupine.

Tabela 3: Oblikovanje rezervacij v odvisnosti od bonitetne skupine

Bonitetna skupina	Oblikovane rezervacije v %	Dovoljeno povprečje v %
A	1 %	1 %
B	5 % - 15 %	10 %
C	25 % - 40 %	25 %
D	50 % - 99 %	50 %
E	100 %	100 %

Vir: Zakon o bančništvu

Popravki vrednosti dvomljivih in spornih terjatev za bonitetne skupine B, C, D, E zmanjšujejo terjatve in s tem tudi vrednost aktive, saj slab kredit zmanjšuje vrednost premoženja banke. Dolgoročne rezervacije za prevzete obveznosti in posebne rezervacije za A komitente (rezervacij se ne oblikuje za terjatve do Banke Slovenije in Republike Slovenije) pa so knjižene v pasivi bilance stanja. Popravek vrednosti zmanjšuje vrednost kredita in s tem aktivo, dolgoročne rezervacije v pasivi pa pomenijo rezerviran del dobička za pokritje izgube, ki bo nastala z izpolnitvijo prevzete obveznosti. Rezervacije v bilanci stanja so opredeljene kot dobiček, oblikovan skozi daljše časovno obdobje, ki se mu je banka odrekla, ker ocenjuje, da obstaja velika verjetnost, da bodo terjatve v tej višini izgubljene.

Rezervacije v izkazu uspeha – namenjen dobiček tekočega poslovnega leta za pokrivanje morebitnih izgub iz naslova terjatev in možnih obveznosti.

Rezervacije – strošek slabih posojil ali zadržani dobiček. Ker se pri odmeri potrebne rezervacije za posamezni kredit uporabljajo poleg objektivnih meril (zamuda pri plačilu) še subjektivna (položaj panoge, poslovni in razvojni plan komitenta, uspešnost vodstva, ipd.), ima banka vselej možnost razvrstiti kredit v višji ali nižji bonitetni razred, kar v praksi pomeni naslednje: kadar je dobiček ugoden, bo banka ravnala konzervativno in bo oblikovala čimveč rezervacij v breme tekočega dobička, in obratno: v primeru zaostrene dohodkovne situacije bo skušala obseg že oblikovanih rezervacij znižati na najnižjo predpisano raven.

Ob sami strukturi kreditnega portfelja je za banko pomembno tudi pokritje C, D in E kreditnega portfelja s skupnimi rezervacijami, na splošno pa razmerje med rezervacijami za bilančne terjatve in obsegom dvomljivih in spornih bilančnih terjatev.

V Tabeli 4 je prikazan vpliv prerazvrstitve kredita iz A bonitetne skupine v B bonitetno skupino.

Tabela 4: Bilanca stanja in rezervacije

AKTIVA		PASIVA	
Kredit	2.000	1.800	Depozit
		200	Dobiček
Skupaj aktiva	2.000	2.000	Skupaj pasiva

Po razvrstitvi kredita v bonitetno skupino B (15% oblikovanje rezervacij):

AKTIVA		PASIVA	
Kredit	2.000	1.800	Depozit
Rezervacije	-300	200	Dobiček
		-300	Pokrivanje rezervacij
Skupaj aktiva	1.700	1.700	Skupaj pasiva

Vir: Karpe, 2000, str. 16.

Obseg rezervacij, ki ga razberemo iz bilance stanja, tvorijo na aktivni popravki vrednosti dvomljivih in spornih terjatev, v pasivi pa dolgoročne rezervacije za obveznosti in stroške (namenjene za pokrivanje izgub iz naslova potencialnih obveznosti in pričakovanih stroškov) in posebne rezervacije v višini 1% ter izključeni prihodki (obresti, ki še niso vključene v finančni izid banke).

2.1.2 Likvidnostno tveganje

Likvidnostno tveganje enostavno opredelimo kot tveganje, da banka ni sposobna zagotoviti sredstev za poravnane svojih obveznosti iz dnevnega poslovanja v trenutku, ko je to potrebno (Valenčič, 1998, str. 100).

Likvidnost banke pomeni sposobnost izpolnjevanja njenih dospelih obveznosti do komitentov in je odvisna:

- deleža popolnoma likvidnih naložb v celotni aktivni,
- deleža naložb, ki jih je možno brez izgub spremeniti v likvidno obliko,
- neto denarnega toka iz poslovanja in
- možnosti zadolževanja (pri centralni banki, na medbančnem trgu ali v tujini).

Za likvidna sredstva (v aktivni bilanci stanja) je pomembna razpršenost, ustrezna dospelost, tržnost in hitra vnovčljivost ter minimalno posojilno tveganje. Za likvidne vire sredstev (v pasivi bilanci stanja) pa razpršenost po posameznih vlagateljih, vrstah vlog, posameznih trgih, rokih dospelosti in denarnih valutah.

Prvo sliko o likvidnosti in solventnosti banke na daljši rok ponazarja rokovna sestava njene aktivne in pasive, ki je prikazana v naslednji tabeli.

Tabela 5: Rokovna sestava aktivne in pasive bilanci stanja

Opis	Na vpogled	Do 30 dni	31-90 dni	91-365 dn	Nad 1 let	Skupaj
Aktiva	207	290	342	906	775	2.520
Pasiva	649	235	395	733	508	2.520
Likvidnostno t.	-442	55	-53	173	267	0
Kumulativno	-442	-387	-440	-267	0	

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Teoretično je likvidnost banke zelo tvegana. Glede na to, da ima banka več kratkoročnih virov sredstev kot naložb (od 90 dni že za 440 mrd); depozitorji lahko svoja sredstva dvigajo, medtem ko jih banka, ker jih je plasirala v naložbe z daljšo ročnostjo, še ne more izterjati. Odgovora, ali je imela banka s tako strukturo aktivne in pasive resnično probleme, pa tabela ne da. V primeru ugodne likvidnosti v bančnem sistemu, je banka najverjetneje uravnavala svojo likvidnost brez posebnih težav, saj je odlive depozitov pokrivala z novimi prilivi (npr. zadolževanje na medbančnem denarnem trgu).

Kdaj potem nastopi tveganje? Tveganju je banka izpostavljena, kadar ni sposobna uskladiti denarnih tokov iz dospelih sredstev z denarnimi tokovi iz dospelih obveznosti.

Tveganje nastane, ko potreba po likvidnih sredstvih preseže razpoložljiva likvidna sredstva. Do tega pride v primeru velikega in nepričakovanega dviga depozitov ali povečane odobritve

kreditov. Likvidnost banke je razvidna iz rokovne strukture aktivne in pasivne strani bilance stanja. V primeru popolne ročne usklajenosti bilance stanja banka pravzaprav ne bi realizirala dobička. Večja kot je likvidnost banke, manjša je njena donosnost, zato želijo banke vzpostaviti optimalno razmerje med njima.

Torej brez razlike med obrestno mero, ki jo banka plačuje za prejete depozite, in obrestno mero, ki jo banka zaračuna na dana posojila, in ki jo danes zagotavlja poleg realne obrestne mere še temeljna obrestna mera (TOM) in pa seveda obstoječa rokovna struktura depozitov, bi bil dobiček banke bistveno nižji (večina bank bi poslovala z izgubo). To je povsem razumljivo, ker je realna obrestna mera za posojila dokaj izenačena z relanimi obrestnimi merami za vezane depozite. Zelo nazorno je to prikazano v Tabeli 6.

Tabela 6: Razmerje med donosnostjo depozitov in likvidnostnim tveganjem

<i>(v mio SIT)</i>	Znesek	Obrestna mera	Prihodki / Odhodki
<i>Pasiva:</i>			
Vpogledni depozit	1.000	1,0%	-10,0
<i>Aktiva:</i>			
12% obvezna rezerva	120	1,0%	+1,2
Kredit do 1 leta	880	13,5%	+118,8
Skupaj obrestni prihodki			+110,0

<i>(v mio SIT)</i>	Znesek	Obrestna mera	Prihodki / Odhodki
<i>Pasiva:</i>			
Vezani depozit (181 dni)	1.000	12,5%	-125,0
<i>Aktiva:</i>			
2% obvezna rezerva	20	1,0%	+0,2
Kredit do 1 leta	980	13,5%	+123,3
Skupaj obrestni prihodki			+7,5

Opomba: TOM je upoštevan v višini 8,5%, obrestna mera za depozite 4,0% in za kredit do enega leta 5,0%.

Vir: Karpe, 2000, str. 34.

Iz primera v tabeli je razvidno, da banka s tem, ko uporablja vpogledne depozite za kreditiranje do 1 leta, dosega visoke neto obrestne prihodke, obenem pa je izpostavljena likvidnostnemu tveganju. Zato je za banko izrednega pomena doseganje optimalne rokovne strukture, ki bo omogočala doseganje zadostnih neto obrestnih prihodkov in solidno varnost z vidika likvidnosti.

Izračun, koliko je banka zaslužila z izpostavljenostjo likvidnostnemu tveganju, je enostaven, saj je potrebno poznati le transferno ceno sredstev po ročnosti, vendar pa bi to že preseglo okvire diplomske naloge.

V praksi banke dnevno izračunavajo svojo neto likvidnostno pozicijo kot razliko med dnevno predvideno potrebo po likvidnih sredstvih ter predvidenimi razpoložljivimi viri ali drugače povedano kot razliko med likvidnimi naložbami ter nestanovitnimi sredstvi. V skupino likvidnih naložb uvrščajo banke imetje na žiro računu, imetje na računu izločene rezerve, gotovina v blagajni, devizne vloge na vpogled pri tujih bankah, vloge na vpogled v tujem denarju pri Banki Slovenije in domačih bankah, prosti znesek blagajniških zapisov Banke Slovenije in prostih znesek državnih vrednostnih papirjev.

K uspešnemu uravnavanju likvidnosti sodijo aktivnosti dnevnega zagotavljanja virov na račun dodatnega zadolževanja (izposoja denarja na medbančnem trgu ali od centralne banke) ter od prodaje lastnih naložb. Poleg tega pa je pomembno vzpostaviti primeren sistem informiranja, ki vključuje analizo nastalih neto likvidnostnih razmikov ter načrtovanje likvidnosti.

a) Merjenje izpostavljenosti likvidnostnemu tveganju

Za merjenje izpostavljenosti banke likvidnostnemu tveganju ni neke splošno veljavne metodologije, so pa v uporabi kazalci likvidnosti, ki jih izračunamo na podlagi računovodskih izkazov. Problem nastane, ker banke v zvezi z likvidnostjo in z njo povezanim tveganjem zanima predvsem prihodnost in ne zgodovina, kazalci likvidnosti pa so predvsem slednje. Najpogosteje se uporablja kazalec, ki kaže:

- razmerje med likvidnimi sredstvi in vpoglednimi viri ali
- razmerje med sekundarno likvidnostjo in vpoglednimi viri.

Koristno je tudi izračunavanje povprečne vrzeli financiranja, ki temelji na ugotovitvi, da v banki vedno obstaja povprečna vsota depozitov, ki v normalnih razmerah tekom obdobja obstaja relativno nespremenjena in predstavlja osnovni vir financiranja povprečne ravni odobrenih posojil. Razliko med povprečnim stanjem odobrenih posojil in povprečnim stanjem teh relativno stabilnih depozitov imenujemo vrzel financiranja (financing gap), ki jo banka dnevno zapolnjuje z zadolževanjem na trgu denarja. Naraščanje te vrzeli je zanesljiv kazalec naraščanja likvidnostne izpostavljenosti banke in opozarja ali na povečan odliv depozitov ali na pretirano povečevanje posojil. Če k temu prištejemo še najbolj likvidne postavke iz aktive bilance stanja, dobimo povprečno potrebo po financiranju, s tem pa dober kazalec likvidnostnega položaja banke.

Še vedno pa velja za najzaneslivejši način zmanjšanja likvidnostnega tveganja spremljanje denarnega toka in njegovo načrtovanje.

b) Upravljanje likvidnostnega tveganja

Banka lahko uravnava svojo likvidnost na različne načine. V normalnih razmerah poskrbi za potrebno likvidnostnih sredstev s posegi na aktivni ali pasivni strani bilance stanja. V okviru naložbene strategije uravnavanja likvidnosti banka oblikuje raven visoko likvidnih naložb v skladu z oceno potreb po likvidnih sredstvih, kamor sodijo tudi sekundarne rezerve kvalitetnih kratkoročnih vrednostnih papirjev pri centralni banki. Če banka ukrepa šele, ko potrebe po

likvidnih sredstvih presežejo planirane, z uporabo zunanjega vira likvidnosti, govorimo o strategiji uravnavanja likvidnosti z zadolževanjem, to je z aktivno vlogo na medbančnem trgu. Pri primerjavi slovenskega bančnega sistema s tujimi, moramo biti pozorni na ločevanje med tolarsko in devizno likvidnostjo bank, ki se uravnava skozi obvezno rezervo (tolarska likvidnost) in z deviznim minimumom (devizna likvidnost).

Instrumenti, po katerih posegajo banke v primeru negativnega likvidnostnega razmika:

- likvidnostna posojila čez noč²,
- kratkoročna posojila proti zastavi deviznih blagajniških zapisov³,
- posebna likvidnostna posojila⁴,
- začasen odkup deviznih blagajniških zapisov z obveznim povratnim odkupom (repo),
- odkup deviz s pravico: sistem avkcije tečaja,
- intervencijska lombardna posojila.

Kot vidimo je instrumentarij centralna banke bolj po godu bankam s pozitivno neto likvidnostno pozicijo, ki s prodajo deviz in prejetimi tolarji nato izravnava svojo tolarsko likvidnostno pozicijo.

2.1.3 Obrestno tveganje

Možna spremenljivost donosov bančnih naložb zaradi nepričakovanih sprememb obrestnih mer povzroča izpostavljenost banke tveganju spremembe obrestnih mer. Ker spreminjanje obrestnih mer vpliva preko spreminjanja neto obrestnih prihodkov, tako na dobiček bank, kot na tržno vrednost bank (razlika med tržno vrednostjo aktiv in pasiv) s spreminjanjem sedanje vrednosti prihodnjih denarnih tokov, je v banki nujna postavitve učinkovitega sistema obvladovanja obrestnega tveganja, ki vključuje tudi kompleksno merjenje oziroma identifikacijo. Ekonomski vidik vpliva spremembe obrestne mere vključuje možne dolgoročne učinke sprememb. Pri vidiku dobičkonosnosti je potrebno upoštevati širši spekter učinkov spremembe obrestne mere na dobiček, in sicer glede na vse večji obseg neobrestnih prihodkov, in kot posledico njihovo večjo izpostavljenost temu tveganju (stroški podaljševanja, obnavljanja, predčasne prekinitve pogodb).

Kakšna je velikost obrestnega tveganja je odvisno od velikosti neuskklajenosti sestave aktive in pasive bank, ki pravzaprav izhaja iz temeljne funkcije banke kot finančnega posrednika, ki preoblikuje ročnost sredstev tako, da dolgoročne naložbe financira pretežno s kratkoročnimi viri sredstev. To banki omogoča ostati konkurenčna neposrednim financam, nagrado za to pa dobiva v višini razlike med povprečno aktivno in pasivno obrestno mero. Jasno je torej, da je nek obseg obrestnega tveganja treba sprejeti, če hoče banka ostati finančni posrednik in hkrati ustvarjati dobiček.

² Centralna banka na večernem medbančnem trgu ponudi omejeno količino denarja.

³ Na voljo posamezni banki le v višini deleža banke v skupni neto devizni poziciji bančnega sistema.

⁴ Namenjena nadaljnemu plasiranju proti zastavi vrednostnih papirjev.

Tveganje spremembe obrestne mere je sestavljeno iz več vrst tveganj:

1. Tveganje refinanciranja
2. Tveganje reinvestiranja
3. Tveganje spremembe tržne vrednosti

1) Tveganje refinanciranja

Kadar banka financira dolgoročne naložbe s fiksno obrestno mero s kratkoročnimi depoziti, je podvržena tveganju, da bodo stroški ponovne izposoje sredstev oziroma podaljšanja depozitov presegli donose dolgoročnih naložb. V primeru porasta tržnih obrestnih mer se zmanjša čista vrednost banke, ker je potrebno prihodnje donose diskontirati z večjo diskontno stopnjo. Zmanjšajo pa se tudi neto obrestni prihodki, saj ob zapadlosti virov sredstev banka lahko pridobi nove vire le po višji ceni.

2) Tveganje reinvestiranja

V nasprotnem primeru, ko banka financira kratkoročne naložbe z dolgoročnimi viri sredstev s fiksno obrestno mero, obstaja nevarnost, da ne more investirati donosov po pričakovanih obrestnih merah oziroma da bodo stroški reinvestiranih sredstev presegli njihove donose. V tem primeru porast obrestne mere povzroči povečanje obrestnih prihodkov banke, saj lahko pridobljena sredstva plasira ob dospelosti naložbe po višjih obrestnih merah. Če je naložbeno obdobje enako dospelosti naložbe, se investitor srečuje samo s to vrsto tveganja. V primeru, ko želi papir prodati pred dospelostjo, je izpostavljen tudi cenovnemu tveganju, saj ob nakupu vrednostnega papirja predvideva določeno vrednost v prihodnosti, ko ga namerava prodati, pa se le-ta spremeni. Zaradi nepričakovanega povečanja obrestne mere se vrednost papirja zmanjša. Točka, v kateri se cenovno tveganje in reinvesticijsko tveganje izničita, se imenuje trajanje.

3) Tveganje spremembe tržne vrednosti

Tržna vrednost je enaka vsoti diskontiranih prihodnjih denarnih tokov naložbe ali obveznosti. S porastom tržnih obrestnih mer se poveča tudi zahtevana stopnja donosov, s katero se diskontirajo denarni tokovi, in s tem se sedanja vrednost aktiv in pasiv zmanjša, kot tudi njuna razlika in s tem čista vrednost banke.

Zanimivo je, da banka kljub uskladitvi ročne sestave obrestno občutljivih virov sredstev in naložb ne bi odpravila tveganje obrestne mere. Razlog temu je neuskklajenost denarnih tokov aktive in pasive, saj se obresti posojil navadno odplačujejo skozi celotno obdobje, medtem ko se depozitne ko se depozitne obresti plačajo na koncu obračunskega obdobja. Šele z usklajenostjo naložbenega obdobja z rokom dospelosti je možno odpraviti to tveganje.

a) Merjenje in obvladovanje obrestnega tveganja

Obrestno tveganje banke se torej nanaša na spremembe v donosih pri terjatvah in obveznostih, ki jih povzročajo spremembe obrestnih mer. Osnovni kazalec obrestnega tveganja je razmerje med terjatvami in obveznostmi s spremenljivo obrestno mero (to razmerje analiziramo tudi po

posameznih ročnostih). Banka, ki ima ta kazalec različen od 1, je občutljiva na spremembe obrestnih mer. V primeru, ko je kazalec večji od 1, bo imela banka manjši dobiček, če se obrestne mere zmanjšajo in večji, če se obrestne mere povečajo. Večja ko je absolutna vrednost kazalca obrestnega tveganja, večje je obrestno tveganje banke (Steburnak, 2000, str. 5). Za obvladovanje obrestnega tveganja, mora banka le to znati tudi ustrezno oceniti (izmeriti), za kar obstaja več metod:

- model razmika v sredstvih (*ang. The Funding Gap Model*),
- model razmika v dospelosti (*ang. The Maturity Gap Model*),
- model razmika v trajanju (*ang. The Duration Model*),
- tveganju izpostavljena vrednost (*ang. VaR – Value at Risk*)⁵.

b) Občutljivost banke na višino revalorizacijske obrestne mere

Posebnost obrestnega tveganja v slovenskem bančnem prostoru je v tem, da imajo v bilancah poleg realnih obrestnih mer, različnih referenčnih obrestnih mer (Euribor, Libor,...) z različnimi ročnostmi in fiksnih obrestnih mer še revalorizacijske obrestne mere (TOM, R – rast maloprodajnih cen ali pa rast cen življenjskih potrebščin in valutna klavzula vezana na različne valute). Revalorizacijo z valutno klavzulo bi lahko obravnavali tudi kot valutno tveganje. Zanimivost revalorizacije s TOM je v tem, da je TOM znan vnaprej – na začetku meseca za tekoči mesec, medtem ko je R vedno znan konec meseca za nazaj. Revalorizacijski prihodki in odhodki banke so odvisni od gibanja revalorizacijskih obrestnih mer (TOM in R) ter od gibanja deviznih tečajev (valutna klavzula).

Na aktivni strani bilance stanja se revalorizirajo skoraj vse postavke, izjema so denarna sredstva v blagajni in na žiro računu, obvezna rezerva in aktivne časovne razmejitve (druga aktiva), na pasivni strani pa se ne revalorizirajo vpogledni depoziti in pasivne časovne razmejitve (obračunska kategorija). Dodatno moramo upoštevati tudi uvedbo nominalnih obrestnih mer (predvsem pri vezanih depozitih do 1 meseca in na sredstva Banke Slovenije ter medbančnega trga, medtem ko posojil z nominalno obrestno mero praviloma ni), ki pomenijo formalno sicer obrestne prihodke ali odhodke iz naslova realnih obrestnih mer, čeprav so kombinacija tako TOM-a kot tudi »r« (r-realna obrestna mera).

Prvi pokazatelj občutljivosti na TOM ali R za banko je podatek o usklajenosti tolarske aktive s tolarsko pasivo, ki se revalorizira s TOM in tiste, ki se revalorizira z R. Tolarska aktiva je lahko enaka, večja ali manjša od tolarske pasive. Pri tem je potrebno upoštevati korelacijo mer TOM in »r«. TOM je namreč drseče dvanajstmesečno povprečje R (rast cen življenjskih potrebščin). Banka ustvarja revalorizacijsko maržo na tri načine. Na osnovi TOM-a ustvarja banka neko revalorizacijsko maržo, ki je navadno pozitivna, saj je na pasivni strani bilance stanja več postavk, ki se ne revalorizirajo. Prav tako ustvari banka revalorizacijsko maržo tudi na podlagi rasti cen življenjskih potrebščin (R), ki pa je lahko tudi negativna, še posebej v

⁵ VaR – tvegana vrednost se najbolj na splošno definira kot mera za največjo še možno bodočo izgubo vrednosti nekega portfelja finančnih instrumentov (Barle, 1997, str. 96).

primerih, ko je kapital večji od osnovnih sredstev, ki se revalorizirajo. V primeru, ko gledamo valutno klavzulo kot revalorizacijsko obrestno mero in ne kot valuno tveganje, ustvari banka revalorizacijsko maržo tudi na podlagi gibanja tečaja. Če tečaj raste, je ta negativna v primeru, ko ima banka »kratko« (čista devizna pasiva > čiste devizne aktive) bilanco, ki se revalorizira z valutno klavzulo.

Ob upoštevanju zgoraj navedenega količnik med revalorizacijskimi obrestnimi prihodki in povprečno aktivo ni nikoli enak uradno veljavnemu TOM-u, prav tako količnik med revalorizacijskimi odhodki in povprečno pasivo, vendar zagotavlja točno informacijo o vplivu TOM-a na višino revalorizacijske in obenem skupne obrestne marže.

V naslednji Tabeli 7 si pogledjmo primer odvisnosti revalorizacijske obrestne marže od TOM-a v banki, ki je na aktivni strani dosegla revalorizacijsko obrestno mero v višini 88% veljavnega TOM-a, na strani pasive pa 65%.

Tabela 7: Odvisnost revalorizacijske obrestne mere od TOM-a

Povprečna bilanca stanja	TOM = 9%	TOM = 7%	TOM = 5%
Aktiva (88% TOM-a)**	7,92%*	6,16%	4,40%
Pasiva (65% TOM-a)	5,85%	4,55%	3,25%
Revalorizacijska obrestna marža	2,07%	1,61%	1,15%

Opombe: *7,92% = revalorizacijski obrestni prihodki/povprečna aktiva,
 **88% = 7,92% / 9% ali 6,16% / 7% ali 4,40% / 5%.

Vir: Karpe, 2001, str. 19.

Razlika med doseženim razmerjem TOM-a v aktivni in pasivi predstavlja revalorizacijsko obrestno maržo, ki znaša v tem primeru 23% TOM-a (88% -65%), to je pri 9% TOM-u 2,07%. Vsak odstotek TOM-a poveča, ob upoštevanju nespremenjene strukture tolarske aktive in pasive bilance stanja (čeprav je v primeru zaostajanja TOM-a za rastjo deviznih tečajev slitev tolarskih depozitov v devizne običajen pojav), revalorizacijsko obrestno maržo za 0,23 odstotne točke. Ali povedano drugače: 1% TOM-a zagotavlja banki neto obrestne revalorizacijske prihodke v višini povprečne bilančne vsote, pomnožene z 0,23%.

V primeru, da bi bil TOM samo 7% in ne 9%, bi revalorizacijska obrestna marža znašala 1,61% ($1,61 = 7 * 0,23$), neto obrestni prihodki pa bi bili manjši za povprečno bilančno vsoto pomnoženo z 0,46% (2,07%-1,61%).

Koliko vpliva na neto obrestne prihodke pozitivna sprememba revalorizacijske obrestne mere (TOM, R ali devizna klavzula) za 1%, lahko izračunamo tudi tako, da presežek na TOM, R ali na valutno klavzulo občutljive aktive nad pasivo pomožimo z 1%.

Kolikšen pa je presežek aktive, ki se revalorizira, nad pasivo? Zadovoljiv odgovor, s katerim preverimo zgornjo trditev, dobimo, če neto revalorizacijske prihodke delimo z veljavnim

TOM-om. Izhajamo iz formule, da je glavnica (v našem primeru presežek aktive nad pasivo), pomnožena s TOM; enaka neto revalorizacijskim prihodkom. Odgovor pa ni natančen zato, ker neto obrestni prihodki tekočega leta vsebujejo tudi prihodke iz preteklih let, ali povedano drugače: ker so v preteklosti izključeni prihodki postali letos plačani prihodki.

V kolikšni meri uspe banki vnovčiti temeljno obrestno mero na aktivih ali se ji izogniti na pasivi, je odvisno predvsem od njene naložbene in depozitne politike. Posebej struktura depozitov se po bankah zelo razlikuje, s tem pa tudi revalorizacijska obrestna marža. Poznavanje odvisnosti banke od posameznih revalorizacijskih mer je ključ za kreiranje politike ponudbe obrestnih mer. Prav tako pa je poznavanje tega tudi uporaben podatek za bančnega komercialista zato, da lahko za vsak sklenjen kredit oceni, koliko je prispeval k neto obrestnim prihodkom banke.

V Tabeli 8 je prikazan primer, v katerem znaša realna obrestna mera za kredit nad 1 leto 5%, povprečna cena (realna OM) vira (to je depozitov) znaša 3% letno, TOM pa znaša 9% letno.

Tabela 8: Izračun mejne obrestne mere

Vrsta posla	r	TOM	Skupna obrestna mera
Kredit nad 1 leto	5%	7,92%*	12,92%
Depoziti povprečno	3%	5,85%	8,85%*
Obrestna marža	2%	2,07%	4,07%
Mejna obrestna mera	0,93%*	7,92%	8,85%

Vir: Karpe, 2001, str. 19.

Če izenačimo oziroma izločimo vpliv TOM-a tako na depozitih kot na kreditih, se pokaže, da je realna obrestna mera za depozit samo 0,93% in ne 3%. To pomeni, da bo obrestna marža pozitivna že, če bo obrestna mera na kredit večja od 0,93%.

Seveda pa je potrebno vedeti, da se povprečna obrestna mera depozitov zaradi spremembe sestave depozitov po ročnosti zelo hitro spreminja, poleg tega bančni komercialisti v času, ko posel sklene, nima nobenega zagotovila o končni višini TOM-a, čeprav je od nje odvisna obrestna mera. Bolj domač izraz za mejno obrestno mero je lastna cena vira. Mejna realna obrestna mera na tolarski kredit zagotavlja skupaj s TOM-om pokritje le obrestnih odhodkov (obrestni prihodki – obrestnih odhodki = 0). Pri sklepanju kreditnih pogodb je vedno poudarek na realni obrestni meri, zato je za bančnega komercialista zelo pomemben podatek, do katerega nivoja sme popustiti pri višini obrestne mere, da bo kljub temu še dosegel pozitivno obrestno maržo. Višina TOM-a in obseg revalorizacijsko občutljive pasive imata pri izračunu mejne obrestne mere ključno vlogo. Če bi TOM npr. znašal le 7%, bi se mejna obrestna mera povečala na 1,39%, pri 5% TOM-u pa na 1,85%. Za ta namen je izredno uporabno poročilo o

aktivnih in pasivnih obrestnih merah (obrazec 3.05), ki so ga banke dolžne mesečno pošiljati Banki Slovenije (1).

2.1.4 Valutno tveganje

Valutno tveganje opredelimo kot nevarnost izgube, ki lahko nastane zaradi neugodnega spreminjanja deviznih tečajev.

Nepredvidljivo nihanje tečajev tujih valut je postalo vsakdanjik domačega in mednarodnega poslovnega življenja, za kar lahko krivdo pripišemo v prvi vrsti razpadu brettonwoodskega sistema leta 1971 in uveljavitvi sistema deviznih tečajev. Z odpiranjem in povezovanjem nacionalnih gospodarstev, z rastjo mednarodne trgovine in globalizacijo finančnih dejavnosti pa se je nestabilnost tečajev in nihanje vrednosti premoženja podjetij in finančnih institucij samo še povečala.

Z vidika banke ločimo dve temeljni vrsti valutnega tveganja. Prvo, ki izvira iz postavk bilance stanja v tujih valutah, to je iz devizne podbilance, in je posledica tipičnih bančnih dejavnosti kot so:

- zadolževanje v tujih valutah na tujih kapitalskih trgih,
- najemanje kreditov v tuji valuti,
- devizno varčevanje prebivalstva,
- različne naložbe v tujih valutah (nakup tujih vrednostnih papirjev, kreditne naložbe, direktne investicije) in
- zunajbilančne dejavnosti kot so devizni akreditivi, devizne garancije ter forward posli,...

Druga vrsta tveganja pa izhaja iz naslova trgovanja s tujimi valutami:

- nakup in prodaja tujih valut za račun komitentov z namenom poravnave mednarodnih plačil,
- nakup tujih finančnih instrumentov ter
- zavarovanja komitentov ali banke pred deviznim tveganjem.

Trgovanje je lahko tudi čisto špekulativnega namena zaslužka na podlagi prihodnjih pričakovanj gibanja deviznih tečajev. V kolikor je možna sprememba deviznega tečaja v času med sklenitvijo transakcije in njeno zapadlostjo, govorimo o transakcijskem tveganju spremembe deviznega tečaja, ki vpliva na tekoči denarni tok, izražen v domači valuti. Če pa sprememba deviznega tečaja vpliva na spremembo vrednosti banke oziroma njenih naložb in obveznosti med dvema obračunskima obdobjema, ne da bi bila opravljena kakršnakoli transakcija, govorimo o translacijskem oziroma prenosnem tveganju, ki je pravzaprav knjigovodsko tveganje spremembe deviznega tečaja.

V povezavi z valutnim tveganjem sem se dotaknil sledečih podpoglavij:

- a) Merjenje izpostavljenosti banke valutnemu tveganju
- b) Vpliv spremembe deviznih tečajev na dohodek banke
- c) Upravljanje tveganja spremembe deviznega tečaja

a) Merjenje izpostavljenosti banke valutnemu tveganju

Bilanco stanja vedno izkazujemo v tolarjih, vendar pa zunanja nekonvertibilnost domače valute zahteva njeno točno razmejitev na tolarske in devizne postavke. Zaradi verjetnosti spremembe vrednosti domače valute nasproti tujim valutam, je devizna bilanca prvi indikator tečajnega tveganja. Torej, banka je izpostavljena tečajnemu tveganju vsakič, ko ima vsaj v eni valuti neizravnani obseg sredstev in obveznosti in s tem odprto devizno pozicijo. Le-ta označuje razliko med deviznimi sredstvi in obveznostmi v posamezni valuti. Pozicija je lahko kratka, dolga ali izravnana. O kratki poziciji govorimo tedaj, ko so bančne devizne obveznosti večje od deviznih sredstev v isti valuti (vsota aktivnih postavk iz bilance stanja je manjša od vsote pasivnih postavk v isti valuti). Banka je izpostavljena tveganju porasta vrednosti tujega denarja glede na domači denar. V primeru dolge pozicije pa je slika obratna in sicer ima banka več deviznih sredstev od deviznih obveznosti v isti valuti in je izpostavljena deprecijaciji tuje valute.

Devizne postavke so v bilanci stanja izkazane na določen dan v tolarski protivrednosti, zato razkorak med devizno aktivo in pasivo predstavlja skupno »odprto« devizno pozicijo banke. Sprememba tečajev ob odprti devizni poziciji povzročijo nastanek tečajnih razlik. Glede na to da je nepredvidljivo nihanje tečajev tujih valut stalno prisotno v bančnem poslovanju, jo lahko banka obvlada samo na način, da ima čimbolj izravnane aktivne in pasivne postavke v tujem denarju. S tem se izogne tečajnemu tveganju, ki je posledica tipičnih bančnih aktivnosti: zadolževanja v tujih valutah, domačega deviznega zadolževanja, investiranja z nakupom tujih vrednostnih papirjev, kreditnih naložb in direktnih investicij, izvajanja zunajbilančnih dejavnosti, kot so devizni akreditivi, garancije, izvedeni finančni instrumenti in drugo.

Najenostavnejši način merjenja valutnega tveganja tako temelji na merjenju odprte pozicije banke z vidika posamezne valute kot celotnega valutnega portfelja. Pri merjenju valutne izpostavljenosti uporabljamo že našteje modele merjenja obrestnega tveganja, torej razmik med sredstvi in obveznostmi v dospelosti in trajanju, ter simulacijske modele, s katerimi proučimo rezultate različnih scenarijev gibanja deviznega tečaja na uspeh oziroma čisto vrednost banke. Osnova simulacijskim modelom je metoda tveganju izpostavljena vrednost VaR, katere končni rezultat je statistična ocena največje možne izgube, ki nastane ob določenih spremembah medvalutnih razmerij v določenem časovnem obdobju z določeno stopnjo verjetnosti.

Za merjenje tečajnega tveganja pogosto uporabljamo naslednja kazalca:

- valutni razpon / kapital,
- (naložbe, ki se revalorizirajo – obveznosti, ki se revalorizirajo) / kapital.

V primeru iz Tabele 9 upoštevamo kot odprto devizno pozicijo tako odprto pozicijo v pravih devizah (DEV), kot tudi odprto pozicijo v valutni klavzuli (VK). Pozicije v tujih valutah in tolarske pozicije, vezane na valutno klavzulo, se računovodsko vodijo z uporabo srednjih tečajev Banke Slovenije.

Tabela 9: Skrajšana shema bilance stanja

v 000 SIT

	SIT	VK	DEV
Denar in obvezna rezerva	577.159	0	140.390
Kratkoročna posojila	4,360.771	5,451.943	1,177.617
Dolgoročna posojila	1,888.774	6,351.413	1,282.208
Vrednostni papirji	2,412.992	10.189	5,399.951
Terjatve do bank	540.000	116.693	1,314.409
Kapitalske naložbe	294.285	0	172
Osnovna sredstva	1,529.643	39.208	0
Ostala aktiva	909.376	555.140	636.979
AKTIVA	12,783.000	12,524.586	9,951.726
Vpogledna sredstva	2,253.217	0	2,042.208
Kratkoročni depoziti	4,736.430	370.181	4,168.335
Dolgoročni depoziti	749.952	1,429.781	1,410.222
Vrednostni papirji	0	4,235.405	0
Obveznosti do bank	3.156	5,666.543	2,440.587
Dolgoročne rezervacije	274.162	0	0
Kapital	3,668.502	0	0
Ostala pasiva	1,195.411	472.626	142.593
PASIVA	12,880.830	12,174.536	10,203.945
NETO DEVIZNA AKTIVA	-97.830	350.050	-252.219

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Vidimo, da nam neto devizna aktiva (dolga pozicija) v primeru, ko tečaji rastejo, prinaša prihodke, slika pa je ravno obratna, ko tečaji padajo ali pa ko imamo neto devizno pasivo (kratko pozicijo).

Tabela 10: Vpliv tečajev na odprtost valutne strukture bilance stanja

	Tečaj EUR	Odprta pozicija v EUR	Odprta pozicija v SIT
31.1.2001	212,8398	97.831	20,822.405,94
28.2.2001	214,0264	97.831	20,938.492,63
Razlika			116.086,69

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Ker pa so banke rade izpostavljene tevganju, saj računajo na visok pozitivni saldo tečajnih razlik, praksa pa je pokazala, da neuspešno, je Banka Slovenije že pred leti izdala sklep o neizravnavnih aktivnih in pasivnih postavkah v tujem denarju, ki dovoljuje banki odprtost pozicije v višini poprečno 10% njenega kapitala za obvladovanje tveganj.

b) *Vpliv spremembe deviznih tečajev na dohodek banke*

Kot že povedano, je iz deviznega dela bilance stanja razvidna devizna pozicija za posamezno valuto.

Dolga pozicija: devizne terjatve v posamezni valuti > od deviznih obveznosti

Kratka pozicija: devizne obveznosti v posamezni valuti > od deviznih terjatev

V tolarski protivrednosti dosežen enak obseg vseh deviznih terjatev kot deviznih obveznosti še ne pomeni, da banka ni izpostavljena tečajnemu tveganju.

V naslednji Tabeli 11 je prikazan primer izračuna tečajnih razlik ob upoštevanju razlik v poziciji posamezne valute in spremembe vrednosti tečajev.

Tabela 11: Izračun tečajnih razlik

	Pozicija na dan 28.2.2001 (v mio)	Srednji tečaj BS na dan 28.2.2001	Pozicija (v mio SIT)	Srednji tečaj BS na dan 31.3.2001	Pozicija (v mio SIT)	Tečajne razlike (v mio SIT)
ATS	200	13,43	2.686	13,38	2.676	-10,0
DEM	-50	94,46	-4.723	94,15	-4.708	15,5
USD	-10	171,08	-1.711	172,67	-1.727	-15,9
Skupaj tečajne razlike			-3.747		-3.758	-10,4

Vir: Karpe, 2000, str. 14.

Vprašanje: zakaj se banka odloči, da bo obdržala dolgo pozicijo v določeni valuti, in kaj pomeni za uravnavanje pozicije uvedba evra? Z izdajo sklepa o neizravnanih aktivnih in pasivnih postavkah v tujem denarju (o odprti devizni poziciji), s katerim je določena dnevna kratka ali dolga pozicija glede na višino kapitala za obvladovanje tveganj, je Banka Slovenije »prisilila« banke k večjemu nadzoru nad valutnim tveganjem.

c) *Upravljanje tveganja spremembe deviznega tečaja*

Upravljanje tveganja spremembe deviznega tečaja je sposobnost banke zadržati izpostavljenost na določeni ravni s ciljem, da se donosnost zaradi pričakovane spremembe deviznega tečaja poveča na željeno raven. Res je, da bi banke z valutno usklajenostjo terjatev in obveznosti odpravile tveganje, kar pa je v praksi tako nemogoče kot tudi nezaželeno. Posledica strukturne neuskklajenosti so tečajne razlike, ki jih vključimo v izkaz uspeha kot razliko med vrednostjo aktive v tuji valuti in pasive v tuji valuti. V skladu z izmerjenim tveganjem banka oblikuje ustrezne rezervacije, ki predstavljajo strošek sprejetega tveganja. V okviru upravljanja tveganja pa sodijo ukrepi kot so postavitve različnih dovoljenih limitov za neizravnane pozicije ter prestrukturiranje premoženjeske bilance, ki je lahko direktno ali sintetično. K direktnemu prestrukturiranju štejemo dejavnosti zadolževanja ter investiranja v tuji valuti, npr.: zagotavljanje ustreznega vira sredstev v tujem denarju za financiranje naložb v tujem denarju, kar je možno tudi z vlogami z valutno klavzulo. S posegi v bilanco stanja

naleti banka na neodobranje s strani komitentov, na katere želi banka tveganje prenesti, zato takšne operacije niso pogosto izvedljive. Poleg tega se banka pri tem izpostavi likvidnostnemu tveganju zaradi plačila obveznosti v domači valuti z donosi v tuji valuti.

Sintetično prestrukturiranje bilance stanja pa je izvedeno s pomočjo izvedenih finančnih instrumentov, ki zaščitijo neizravnano valutno pozicijo, kažejo pa se kot možne izvenbilančne obveznosti ali naložbe. Osnovni element danes vedno bolj zahtevnega razvijajočega se deviznega trga so termenske devizne finančne pogodbe in posli, valutne zamenjave ter valutne opcije. Kasneje so bile razvite še novejšje, kombinirane oblike že obstoječih izvedenih instrumentov s standardnimi dolžniškimi vrednostnimi papirji: obveznice z valutno opcijo, povezava izdaje obveznic z valutnimi zamenjavami ipd.

2.2 Kapitalska ustreznost v povezavi z bančnimi tveganji

Banka mora zagotoviti, da bo vedno razpolagala z ustreznim kapitalom glede na obseg in vrsto storitev, ki jih opravlja, ter glede na tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev. Z zagotovitvijo potrebnega kapitala, ki ustreza v poslovanju prevzetim tveganjem, nudi banka zaščito vlagateljem za pokritje morebitnih izgub in vzdržuje minimalno zaupanje v bančno poslovanje. Njegova višina tako izraža način ugotavljanja in merjenje prevzetih tveganj bančnega poslovanja.

Kapital banke mora vedno dosegati najmanj znesek, ki je enak vsoti kapitalskih zahtev za kreditno tveganje in druga (tržna in valutna) tveganja ter kapitalskih zahtev za prekoračena stanja udeležbe v kapitalu nefinančnih organizacij. Kapitalska ustreznost se izračuna na podlagi sklepa o načinu izračuna kapitalske ustreznosti bank in hranilnic (Ur. l. RS, 1999), kot količnik med obsegom kapitala in obsegom celotne tehtane tvegane aktive.

$$\text{Kapitalska ustreznost} = \frac{\text{Kapital}}{\text{Tveganju prilagojena aktiva}}$$

Vrednost kazalca kapitalske ustreznosti ne sme biti manjša od 8% tveganju neprilagojene aktive za pokrivanje kreditnih tveganj ali 8% skupne neto pozicije v tuji valuti za pokrivanje valutnih tveganj. V primeru, da skupna neto pozicija v tuji valuti ne presega 2% kapitala banke, kapitalske zahteve ni potrebno izpolniti.

2.2.1 Kapitalsko tveganje

Kapitalsko tveganje je izraženo z mejo, do katere se lahko zniža vrednost aktive, preden so ogrožene terjatve upnikov banke. Višja vrednost tega kazalca pomeni nižje tveganje za upnike in obratno. Višja ko je vrednost tega kazalca, nižja je donosnost banke.

Najpogosteje se za merjenje kapitalskega tveganja uporabljata naslednja kazalca:

- Kapital na celotno aktivo
- Kapital na rizično aktivo⁶

Kot je že bilo omenjeno v prejšnjem poglavju so bili v devetdesetih letih sprejeti baselski standardi. Tudi v Sloveniji smo sprejeli baselski standard ter evropske direktive o kapitalski ustreznosti kot osnovo za predpise, ki urejajo področje bančnega kapitala. Ključni predpis je sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic. Sklep natančno opredeljuje obe ključni kategoriji izračuna kapitalske ustreznosti banke: kapital in tehtano tvegano aktivo. Baselski sporazum o merjenju kapitala in kapitalskih standardih iz leta 1988 je namenjen poenotenju meril kapitalske ustreznosti mednarodno aktivnih bank. Prispeval je h kapitalski okrepitvi bank, uvedel upoštevanje prispevka izvenbilančnih postavk k izpostavljenosti tveganjem ter uvedel metodo tehtanja tvegane aktive.

2.2.1.1 Kapital banke

Kapital banke opravlja v bankah zaščitno funkcijo, saj ščiti pred tveganji, ki jih banka pri svojem poslovanju prevzema. Višina potrebnega kapitala je tem višja, čim višje je prevzeto tveganje. V primeru, ko se banka odloči prodreti na trg z novo storitvijo, ki pa je zelo tvegana, bi morala nesorazmerno povečati višino svojega kapitala. Logično je, da bo morala imeti višje neto prihodke od ostalih.

Kapital je opredeljen nekoliko drugače kot ga opredeljujejo Slovenski računovodski standardi (SRS). Bistveni sestavini kapitala banke sta osnovni kapital in rezerve banke, ki tvorita kapital prvega reda ali temeljni kapital. Povedano je že bilo, da se deli kapital banke na temeljni kapital in dodatni kapital (ki se naprej deli na dodatni kapital I in dodatni kapital II). Pri tem je pomembno, da je temeljni kapital večji ali enak seštevku dodatnega kapitala.

V izračunu kapitala banke štejejo tudi druge sestavine kot kapital drugega reda ali dodatni kapital, vendar v okviru določenih pogojev in omejitev, saj se le ta upošteva le do 100% višine temeljnega kapitala.

Temeljni kapital banke sestavljajo:

- vplačani osnovni kapital, vendar brez vplačanega osnovnega kapitala na podlagi zbirnih (komulativnih) prenosnih delnic,
- rezerve banke,
- preneseni dobiček prejšnjih let in
- rezervacije za splošna bančna tveganja,

⁶ Rizična aktiva – vsa aktiva razen denarja, naložb v kratkoročne vrednostne papirje in naložb v zgradbe in opremo.

odšteje pa se:

- odkupljene lastne delnice,
- neopredmetena dolgoročna sredstva banke in
- preneseno izgubo in izgubo tekočega leta.

Dodatni kapital sestavljajo:

- znesek osnovnega kapitala, vplačanega na osnovi zbirnih (komulativnih) prednostnih delnic,
- podrejeni dolžniški instrumenti, to so hibridni instrumenti in podrejeni dolg.

Za izračun kapitala banke se seštevek temeljnega kapitala in dodatnega kapitala zmanjša za:

- naložbe banke v delnice oziroma podrejene dolžniške instrumente drugih bank oziroma drugih finančnih organizacij, v katerih kapitalu je banka udeležena z več kot 10% in druge naložbe v te osebe, ki se pri ugotavljanju kapitalske ustreznosti teh oseb upoštevajo v izračunu njihovega kapitala in
- naložbe banke v delnice oziroma podrejene dolžniške instrumente drugih bank oziroma drugih finančnih organizacij, ki niso osebe iz prejšnje točke, v obsegu, ki presega 10% kapitala banke.

Bankam, ki so zavezane k izpolnjevanju kapitalskih zahtev za valutna in tržna tveganja, pri izračunu kapitala ni potrebno upoštevati kapitala 3. vrste. V skladu z Baselskimi standardi mora temeljni kapital banke predstavljati 50% vsega kapitala banke, zato se pri izračunu kapitala banke upošteva dodatni kapital le do višine temeljnega kapitala.

Kapital = Temeljni kapital + Dodatni kapital I + Dodatni kapital II

Temeljni kapital \geq (Dodatni kapital I + Dodatni kapital II)

Dodatni kapital II ne sme presegati 250% temeljnega kapitala, ki ni bil porabljen za pokrivanje kreditnega tveganja iz naslova bilančnih postavk in je na voljo za pokrivanje valutnega in tržnih tveganj.

2.2.1.2 Tveganju prilagojena aktiva

Tveganju prilagojena aktiva je seštevek posameznih aktivnih postavk, tehtanih s stopnjo kreditnega tveganja. Kreditna nadomestitvena vrednost klasičnih zunajbilančnih postavk se izračuna tako, da se neto vrednost zunajbilančnih postavk pomnoži z ustreznim konverzijskim faktorjem. Kreditna nadomestitvena vrednost za posebne zunajbilančne postavke (izvedeni instrumenti) pa se izračuna po eni od posebnih metod opredeljenih v sklepu o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic.

Za izračun tehtanju prilagojene aktive se posamezne aktivne bilančne postavke tehtajo z odstotki, ki izražajo stopnjo kreditnega tveganja:

Stopnja kreditnega tveganja 0%:

- bankovci, kovanci v domači in tuji valuti in plemenite kovine,
- terjatve do Banke Slovenije in terjatve, zavarovane z vrednostnimi papirji Banke Slovenije,
- terjatve do Republike Slovenije in terjatve, zavarovane z vrednostnimi papirji ali izrecno garancijo Republike Slovenije,
- terjatve do centralnih bank in vlad držav OECD in terjatve, pokrite z izrecno garancijo le teh ali z vrednostnimi papirji teh izdajateljev,
- terjatve do evropskih skupnosti in terjatve, zavarovane z vrednostnimi papirji, katerih izdajatelj so evropske skupnosti,
- terjatve, zavarovane z bančnimi vlogami ali s potrdili o vlogah ali drugimi podobnimi instrumenti, ki jih je izdala banka kreditodajalka in so v njeni posesti in
- vse aktivne postavke banke, ki zmanjšujejo kapital.

Stopnja kreditnega tveganja 20%:

- terjatve do Evropske investicijske banke in terjatve, zavarovane z izrecno garancijo Evropske investicijske banke,
- terjatve do multilateralnih razvojnih bank in terjatve, zavarovane z njihovimi jamstvi ali vrednostnimi papirji,
- terjatve do domačih bank ali terjatve, zavarovane z jamstvi oziroma bančnimki garancijami ali vrednostnimi papirji teh bank, razen naložb v kapital ali drugih naložb z lastnostjo kapitala,
- terjatve do prvovrstnih tujih bank in terjatve, zavarovane z jamstvi ali vrednostnimi papirji teh bank, razen naložb v delnice in drugih naložb z lastnostjo kapitala,
- kratkoročne terjatve do drugih tujih bank in
- postavke za denar na poti.

Stopnja kreditnega tveganja 100%:

- naložbe v osnovna sredstva in zaloge materiala,
- naložbe v delnice drugih oseb in druge naložbe z lastnostjo kapitala, ki se ne odštevajo od kapitala banke,
- terjatve do drugih pravnih in fizičnih oseb in
- vse druge terjatve in duga bilančna aktiva.

Posamezne zunajbilančne postavke, ki predstavljajo klasične potencialne in prevzete obveznosti banke (razen posebnih zunajbilančnih postavk (izvedeni instrumenti), za katere obstajajo posebni faktorji) se preračunajo v kreditno nadomestitveno vrednost z uporabo konverzijskih faktorjev:

Skupina z zelo nizkim tveganjem – 0%:

- neizkoriščeni, brezpogojno preklicni okvirni krediti z rokom originalne zapadlosti do enega leta in
- drugi posli, za katere obstaja nizko tveganje kot npr. izdane garancije pokrite z garancijami ali drugimi jamstvi Republike Slovenije, garancije ali drugi instrumenti, ki so pokriti z vlogami ali preklicni akreditivi.

Skupina z zelo nizkim tveganjem – 20%:

- odprti dokumentarni akreditivi, za katere obstaja možnost samoporavnave oziroma blago, na katero se nanaša, služi kot zastava, ali akreditivi, potrjeni s strani izplačilne banke z zapadlostjo do enega leta.

Skupina z zelo nizkim tveganjem – 50%:

- neizkoriščeni, brezpogojno preklicni okvirni krediti z originalno zapadlostjo daljšo od enega leta,
- nepreklicne nefinančne garancije,
- odprti dokumentarni neblagovni akreditivi ali akreditivi, potrjeni s strani banke, z zapadlostjo daljšo od enega leta.

Skupina z zelo nizkim tveganjem – 100%:

- druge nepreklicne garancije, jamstva, poročstva itd. (direktni kreditni nadomestki),
- obveznosti nakupa in povratnega odkupa, pri katerem kreditno tveganje ostane banki, in
- druge postavke morebitnih in prevzetih obveznosti banke.

2.2.1.3 Skupna pozicija v tuji valuti

Banke morajo izračunavati skupno pozicijo v tuji valuti, ki se ugotavlja iz razlik med aktivnimi in pasivnimi postavkami v tujem denarju. Kot aktivne in pasivne postavke v tujem denarju štejejo vse bilančne in zunajbilančne postavke v tujem denarju in postavke z valutno klavzulo. Skupna pozicija v tuji valuti se izračuna tako, da se najprej izračuna neto odprta pozicija v vsaki valuti, ki sestoji iz vsote:

- neto promptnih pozicij, to je vseh aktivnih postavk, zmanjšanih za pričakovana neplačila (oblikovane rezervacije), pasivne postavke iz bilance stanja, vključno z obračunanimi razmejenimi prihodki in odhodki v posamezni valuti,
- neto terminskih pozicij, to je vseh predvidenih terjatev oziroma prejetih plačil, zmanjšanih za vse predvidene obveznosti oziroma plačila po terminskih valutnih transakcijah v posamezni valuti (vključeni so tudi nominalni zneski terminskih poslov s tolarsko neto poravnavo),
- nepreklicnih garancij in drugih podobnih instrumentov v posamezni valuti, ki bodo z veliko verjetnostjo vnovčeni,
- neto delta ekvivalentov za celotni znesek opcij na posamezno tujo valuto in
- tržne vrednosti drugih opcij v posamezni valuti.

Ugotovljene razlike med aktivnimi in pasivnimi postavkami v posameznih valutah, to je neto odprte pozicije v vsaki valuti, se preračunajo v SIT po srednjem tečaju Banke Slovenije. Nato se seštevajo ločeno vse neto kratke in neto dolge pozicije, tako da se ugotovi posebej vsota vseh neto kratkih in posebej vsota vseh neto dolgih pozicij. Vsota, ki je višja, predstavlja skupno neto pozicijo v tuji valuti ali valutnim tveganjem prilagojene postavke. Banka Slovenije lahko posameznim banka dovoli za izračun tečajnih tveganj tudi uporabo internih modelov.

2.2.1.4 Kapitalske zahteve in količnik kapitalske ustreznosti banke

Kapitalska zahteva za kreditno tveganje se izračuna v višini 8% tveganju prilagojene aktive, za valutno tveganje pa v višini 8% skupne neto pozicije v tuji valuti, razen za banke, katerih skupna neto pozicija v tuji valuti ne dosega 2% kapitala banke.

Količnik kapitalske ustreznosti banke se izračuna kot razmerje med kapitalom in vsoto tveganju prilagojene aktive in skupne neto pozicije v tuji valuti.

2.2.2 Solventnostno tveganje

Odgovor na vprašanje, ali ima banka dovolj kapitala za pokrivanje tveganj, ki jih prevzema pri opravljanju bančnih storitev, praktično odloča o njenem preživetju. Za nesolventno banko namreč ni rešitve.

Solventnostno tveganje je tveganje nezmožnosti pokrivanja izgub, nastalih z vsemi vrstami tveganj, z razpoložljivim kapitalom. Tako je solventnostno tveganje tveganje neizpolnitve obveznosti banke. Je podobno kreditnemu tveganju, le da pri tem nasprotna stran (kreditojemalec) ni zmožna poplačila obveznosti.

Solventnost predstavlja izid med razpoložljivim kapitalom in vsemi prevzetimi tveganji: kreditnim, obrestnim, likvidnostnim, tržnim oziroma operativnim.

Solventnostno tveganje je odločilno za zakonodajalca. Osnovni namen kapitalske ustreznosti je opredeliti potrebno stopnjo kapitala v povezavi z vsemi tveganji, zato da bi obdržali solventnost na še sprejemljivi ravni (Bessis, 1998, str. 11-12).

Načelo kapitalske ustreznosti si prizadeva poudariti osnovno usmerjenost risk managementa, ki temelji na naslednjih načelih:

- Vsa tveganja povzročajo potencialno izgubo.
- Skrajna zaščita za pokrivanje izgub je kapital.
- Kapital mora biti prilagojen zahtevani stopnji, da lahko pokrije potencialno izgubo povzročeno s tveganji.

Upoštevanje naštetih načel pa zahteva:

- Da so vsa tveganja ovrednotena v skladu z morebitnimi izgubami,
- da mera skupnih možnih izgub izhaja iz velikosti možnih izgub, povzročenih s strani različnih tveganj.

Glavni izziv risk managementa je upoštevanje teh načel in določitev kvantitativnih stopenj za priskrbo zadostnega obsega kapitala, ali ugotovitev, katere stopnje tveganja še vzdrži kapitalska omejenost. Predpisi zagotavljajo enostavne odgovore na ta vprašanja. Minimalna zahtevana stopnja kapitala je funkcija tveganja. Tveganje je ovrednoteno skozi sistem količinskih izgub.

Predlog nove kapitalske sheme, ki na novo opredeljuje način ugotavljanja kapitalske ustreznosti, hkrati pa opredeljuje najnižjo še sprejemljivo raven kapitalske ustreznosti, je zato še kako aktualen za bančno industrijo, bančne regulatorje, nadzornike in vse tiste, ki so tako ali drugače zainteresirani za zdravje bank.

Baselski kapitalski sporazum (*ang. Capital Accord Basle Agreement*) iz leta 1988 in njegove kasnejše spremembe ter dopolnitve so nedvoumno pripomogle k izgraditvi varnega in stabilnega mednarodnega bančnega sistema ter pospešile doseganje konkurenčne enakosti med mednarodno aktivnimi bankami.

3 MERJENJE DONOSNOSTI V BANČNEM POSLOVANJU

Uspešnost bank in drugih finančnih posrednikov je v velikem obsegu odvisna od uspešnosti teh ustanov na področju upravljanja s tveganji.

Banka upravlja s tveganji, katerim je izpostavljena zaradi opravljanja primarne funkcije posredovanja sredstev od subjektov s presežnimi sredstvi, k subjektom s primanjkljajem sredstev. Rezultat (ne)uspešnega obvladovanja tveganj je dobiček banke izkazan v izkazu uspeha. Za ugotovitev, ali je banka poslovala uspešno ni dovolj, da pogledamo le doseženo velikost dobička. Hkrati se moramo vprašati, kolikšnemu tveganju je bila banka zaradi dosežene višine dobička izpostavljena. Primarni cilj banke je maksimiziranje tržne vrednosti enote lastniškega kapitala oziroma cene delnice. Cena delnice je na eni strani med donosnostjo in prevzetim tveganjem vzpostaviti optimalno ravnotežje, nato pa lahko poveča donosnost le na račun večjega prevzetega tveganja.

Kako povečanje določene vrste tveganja vpliva na posamezne kazalnike donosnosti, je razvidno iz naslednje tabele.

Tabela 12: Vpliv tveganj na donosnost

Kazalniki donosnosti	Tveganje spremembe obrestne mere	Kreditno tveganje	Likvidnostno tveganje	Kapitalsko tveganje
Bančna obrestna marža	++	+	++	0
Neto marža	++	+	++	0
Izkoriščenost sredstev	0	++	++	0
ROA	++	++	++	0
Finančni vzvod	0	0	0	++
ROE	++	++	++	++

Opomba: ++ pomeni veliko verjetnost, da povečano tveganje poveča donosnost,
+ pomeni srednjo verjetnost, da povečano tveganje poveča donosnost,
0 pomeni, da povečano tveganje ne vpliva na donosnost.

Vir. Hempel, Simonson, Coleman, 1994, str. 703; povzeto po Kobe, 1997a, str. 13.

Iz Tabele 12 je razvidno, da obstaja zelo velika verjetnost, da bo povečano tveganje spremembe obrestne mere vplivalo na povečanje bančne obrestne marže. Povečano kreditno tveganje lahko vpliva (srednja verjetnost) na zvišanje obrestne marže. Tveganje obrestne mere ne vpliva na izkoriščenost sredstev. Čeprav je težko natančno predvideti, kako velik je vpliv na kazalnike donosnosti zaradi povečanja določene vrste tveganja, je jasno, da bo ROE višji kot posledica povečanja katerekoli vrste tveganja ob predpostavki ceteris paribus (da druge stvari ostanejo nespremenjene).

Najenostavnejše, obenem pa tudi najbolj nazorne podatke o uspešnosti poslovanja banke zagotavljajo kazalci, izpeljani iz glavnih postavk izkaza uspeha. S kazalniki donosnosti merimo donosnost banke iz različnih zornih kotov. Vzemimo za primer ceno delnice. Cena delnice banke kaže velikost tveganja, ki mu je banka izpostvaljena in pričakovano donosnost. Delnice pa mnogokrat ne kotirajo na trgu, pa tudi njihova cena je neustrezno merilo donosnosti in tveganja (kot npr. v Sloveniji). In prav v tem primeru nam finančni kazalniki pomagajo pri ocenjevanju uspešnosti banke iz različnih vidikov. Management in lastniki banke se ne morejo zanesti le na indeks rasti cene delnic, saj le ta kaže samo dvig ali padec. Vsak finančni kazalnik je ulomek, ki ima določen števec in imenovalec, njuni vrednosti pa običajno dobimo iz bilance stanja in/ali izkaza uspeha. Imenovalec finančnega kazalnika je v vlogi merila vrednosti, ki omogoča primerjavo istega kazalnika z drugo banko, s skupino po obsegu poslovanja enakovrstnih bank, s povprečjem bančnega sistema ali pa primerjavo kazalnika v času za ugotavljanje določenih trendov, gibanj. Za vrednost imenovalca (npr. bilančna vsota) običajno vzamemo povprečno stanje, saj tako nevtraliziramo občasna nihanja.

Analiza finančnega poslovanja banke s pomočjo kazalnikov je način standardizirane spremljave uspešnosti poslovanja banke, s pomočjo katere lahko primerjamo dosežene rezultate s preteklim poslovanjem, pa tudi s konkurenčnimi bankami oziroma bančnim sistemom. Kazalce poslovanja lahko delimo v skupine glede na področja, na katerih merimo uspešnost poslovanja banke.

3.1 Vpliv tveganj obrestne mere in marže na donosnost banke

Primarna funkcija banke je posredovanje pri prenašanju sredstev od subjektov s presežki k subjektom s primanjkljajem sredstev. To posredovanje pa ni brezplačno. Osnovni ekonomski smisel finančnega posredništva je prenesti čim več sredstev s čim nižjimi stroški. Ceno zbranih in posredovanih sredstev določajo trije dejavniki:

- zahtevano nadomestilo varčevalcem za odloženo potrošnjo prihrankov,
- stroški finančnega posredništva,
- ukrepi denarne in druge gospodarske politike države.

3.1.1 Povprečna aktivna obrestna mera

Za sredstva, ki jih banka posoja subjektom s primanjkljajem sredstev, zaračunava določeno ceno (obrestno mero). Obrestne mere, po katerih banka posoja sredstva so različne, odvisne pa so predvsem od bonitete najemnika sredstev, od ročnosti, od tega ali gre za tolarška ali devizna sredstva, od stroškov finančnega posredništva. Banka pa lahko investira presežke sredstev tudi za nakup tržnih ali investicijskih vrednostnih papirjev, ki imajo tudi svojo ceno. V omenjenih primerih banka pridobiva obrestne prihodke. Obrestni prihodki pridobljeni v določenem obdobju (npr. enega leta), primerjani s povprečno bilančno vsoto za isto obdobje, nam prikažejo povprečno aktivno obrestno mero banke. Ker pa vemo, da celotna aktiva ni obrestovana, lahko izračunamo povprečno aktivno obrestno mero na donosno oziroma obrestovano aktivo (vključuje le tiste postavke v bilanci stanja, ki prinašajo obrestne prihodke).

3.1.2 Povprečna pasivna obrestna mera

Da banka lahko posodi oziroma investira presežke sredstev, jih mora najprej pridobiti (npr. zadolževanje pri drugih bankah doma ali v tujini, zbiranje depozitov, hranilnih vlog, izdaja obveznic...). Za najem virov mora banka subjektom s presežki sredstev plačati določeno ceno, se pravi, da ima obrestne odhodke. Obrestnih odhodki, plačani v določenem obdobju (npr. enega leta), primerjani s povprečno bilančno vsoto za isto obdobje, nam prikažejo povprečno pasivno obrestno mero banke. Podobno kot pri aktivni tudi pasiva ni v celoti obrestovana, zato lahko izračunamo tudi povprečno pasivno obrestno mero na obrestovano pasivo.

3.1.3 Obrestna marža

Obrestni razpon (*ang. interest spread*) ali obrestna marža predstavlja, poenostavljeno, razliko med aktivno in pasivno obrestno mero.

Bančna obrestna marža nam kaže razliko med obrestnimi prihodki in obrestnimi odhodki glede na povprečno bilančno vsoto oziroma na povprečno obrestovano aktivo.

V čem je uporabnost obrestne marže? Obrestna marža, pomnožena s povprečno bilančno vsoto, predstavlja neto obrestni prihodek banke in pomeni glavni del dobička banke (Karpe 2000, str. 11). Je prva informacija o tem, koliko ima banka manevrskega prostora za spreminjanje obrestnih mer. Je tudi signal, ali ima banka ustrezno strukturo aktive ali ne, itd.

Primer: Kako pojasniti razliko v obsegu neto obrestnih prihodkov med dvema različnima obdobjema, npr. med letom 1999 in 2000?

Vhodni podatki:

	1999	2000
Povprečna bilančna vsota (PBV)	200 mrd SIT	235 mrd SIT
Neto obrestni prihodki (NOP)	7 mrd SIT	7,99 mrd SIT
Neto obrestna marža (OM)	3,5%	3,4%

Rezultat:

$$\Delta NOP = PBV_{2000} \times \Delta OM + \Delta PBV \times OM_{1999}$$

$$\Delta OM = OM_{2000} - OM_{1999}$$

$$\Delta PBV = PBV_{2000} - PBV_{1999}$$

$$0,99 = 235 \times (-0,1\%) + 35 \times 3,5\%$$

$$0,99 = -0,235 + 1,225$$

$NOP_{2000} - NOP_{1999} = 0,99$ mrd SIT. Zaradi spremembe obrestne marže (znižanje za 0,1% točke) je NOP nižji za 0,235 mrd SIT, na račun povečanega obsega poslovanja (povečanje za 17,5%) pa višji za 1,225 mrd SIT.

Kadar primerjamo vrednosti kazalnikov med seboj, moramo predhodno natančno poznati uporabljeno metodologijo izračuna, saj sta lahko istomenska kazalnika popolnoma neprimerljiva.

Obrestna marža je sestavljena iz realnega in revalorizacijskega dela. To se pravi, da poleg čistih obrestnih prihodkov in odhodkov v obrestnem rezultatu upoštevamo tudi revalorizacijske prihodke in odhodke od obrestovanih sredstev in obveznosti, vključno s tečajnimi razlikami. Z namenom poenotenja izračuna obrestne marže in marže finančnega posredništva je Združenje bank Slovenije izdalo metodologijo za izračun.

3.1.4 Marža finančnega posredništva

Je širši pojem oziroma nadgradnja obrestne marže, saj se v izračunu poleg neto obrestnih prihodkov upoštevajo tudi vsi neto neobrestni prihodki iz naslova provizij, finančnih poslov, prihodki od vrednostnih papirjev, revalorizacija neobrestovanih sredstev in kapitala,... Seštevek obrestne marže in neobrestne marže imenujemo marža finančnega posredništva.

Vsebinsko gledano predstavlja marža finančnega posredništva ceno prenosa finančnih presežkov preko (skupin) finančnih posrednikov glede na obseg finančnih presežkov, ki jih ti posredniki prenašajo. Marža finančnega posredništva naj bi zadostovala za pokrivanje vseh stroškov poslovanja banke, hkrati pa naj bi njihovim lastnikom zagotavljala ustrezen donos na vloženi kapital (Repanšak, 1994, str. 15).

Obrestna marža in marža finančnega posredništva odražata stroške prenosa presežnih finančnih sredstev preko finančnih posrednikov.

3.1.5 Neto marža

Neto marža je izražena kot količnik med neto dobičkom in vsemi prihodki (obrestnimi in neobrestnimi).

Neto marža = neto dobiček / vsi prihodki

in jo lahko nadalje razčlenimo na:

obrest. prih. / vsi prih.+ neobr. prih. / vsi prih.- obrest. odh. / vsi prih. – operat. str. / vsi prih. – str. slabih kred. / vsi prih. – davki / vsi prih.

Neto marža kaže, kolikšen je čisti dobiček v vsaki denarni enoti celotnih prihodkov.

3.2 Izkoriščenost aktive (sredstev)

Izkoriščenost aktive izračunamo kot količnik med vsemi prihodki in povprečno vrednostjo bilančne vsote. Omenjeni kazalec nam pove, koliko aktive je donosne in kolikšne donose ta del aktive ustvarja. Razčlenimo ga na:

Izkoriščenost aktive = vsi prihodki / aktiva = obrestnih prihodki / aktiva + neobrestni prihodki / aktiva

Izkoriščenost sredstev izraža vrednost celotnega prihodka na denarno enoto naložb.

Obrestni prihodki so odvisni od višine obrestnih mer, od sestave aktive,... Neobrestne prihodke pa delimo na prihodke od storitev, prihodke od trgovanja (trgovanje z vrednostnimi papirji, s tujimi valutami,...) in druge prihodke.

3.3 Donosnost aktive (ang. Return on Assets - ROA)

Donosnost aktive je produkt izkoriščenosti sredstev in neto marže. Je razmerje med neto dobičkom in povprečno aktivo in izraža sposobnost managementa, da izkoristi finančne in druge resurse banke za doseganje dobička. Resursi za doseganje prihodkov pa so finančni (različne vloge komitentov), pa tudi realni (zaposleni, oprema, nepremičnine, poslovna mreža).

$$\text{ROA} = \text{neto marža} \times \text{izkoriščenost aktive}$$

Kazalnik donosnosti sredstev je kazalnik učinkovitosti banke in je v primerjavi z ROE ožji kazalnik, je njegova podmena. Glede na to, da je sestavljen kazalnik ROA iz dveh komponent, lahko lažje ocenimo dejavnike, ki vplivajo na njegovo velikost. Vrednost ROA se tako zmanjša zaradi znižanja neto marže in/ali slabše izkoriščenosti sredstev in obratno. V primeru znižanja neto marže banke, to pomeni, da banka pridobi manj čistega dobička v vsaki denarni enoti prihodkov. Možen in zelo pogost razlog je slaba kontrola stroškov ali nepravilno postavljena cena storitev in neučinkovita marketinška strategija. Znižanje kazalnika izkoriščenosti sredstev je opozorilo, da je treba preveriti in morda izpeljati določene spremembe na področju politike upravljanja naložb in sredstev banke.

3.4 Multiplikator – finančni vzvod

Multiplikator je pomemben element donosnosti banke. Z njim primerjamo aktivo in lastniški kapital in je tako merilo donosnosti kot tudi merilo kapitalskega tveganja. Multiplikator ima neposreden multiplikativen vpliv na povečanje ali zmanjšanje donosnosti lastniškega kapitala banke, saj velja enačba:

$$\text{ROE} = \text{ROA} \times \text{multiplikator}$$

To pomeni, da čim višja je vrednost multiplikatorja, ob pogoju, da je $\text{ROA} > 0$, večja je donosnost kapitala. Obenem pa pomeni tudi večje kapitalsko tveganje.

Primer: Vzemimo dve banki, ki imata enako kvaliteto aktive v višini 200 mio enot. Prva banka ima na pasivni strani za 186 mio enot obveznosti in 14 mio enot kapitala, druga banka pa ima za 193 mio enot obveznosti in 7 mio enot kapitala. Pri prvi banki je multiplikator kapitala enak 14,3 pri drugi pa 28,6.

Če je donosnost aktive pri obeh bankah enaka (npr. 1%), bo imela prva banka donosnost kapitala 14,3%, druga pa 28,6%.

Visoka vrednost multiplikatorja je ugodna le, če je donosnost aktive pozitivna. V primeru negativne donosnosti aktive je tudi donosnost kapitala negativna.

Multiplikator kapitala je tudi ena od mer za kapitalsko tveganje banke. V primeru prve banke bi znašal kazalec kapitalskega tveganja 7%, v primeru druge banke pa 3,5%. Kljub enaki kvaliteti aktive pri obeh bankah, ima druga banka večje kapitalsko tveganje. Mnogokrat je lahko vrednost kazalnika ROE visoka kot posledica neustrezne velikosti bančnega kapitala (banka ima premalo kapitala). V tem primeru pravimo, da je banka podkapitalizirana, obenem pa je izpostavljena večjemu kapitalskemu tveganju.

3.5 Donosnost kapitala (*ang. Return on Equity -ROE*)

Donosnost kapitala je najpomembnejši kazalec in izhaja iz cilja ustvarjanja čim večjega dobička na enoto vložene kapitala ob prevzemanju sprejemljivih tveganj. Donos na kapital pomeni odstotek dobička na enoto knjižne vrednosti lastniških naložb v banko in je posledica donosa na aktivo in mnogokratnika aktive glede na kapital (multiplikator kapitala). Je mera profitabilnosti banke z vidika lastnikov banke, saj se dobiček primerja z lastniškim kapitalom (upoštevamo povprečni kapital, ki ga izračunamo iz naslednjih postavk bilance stanja: vpisani kapital, vplačani presežek kapitala, rezerve, revalorizacijski popravek kapitala, prenešeni čisti dobiček ali izguba iz prejšnjih let, čisti dobiček ali izguba iz poslovnega leta).

ROE je sintetični kazalnik, saj je iz dosedaj napisanega v poglavju o kazalnikih donosnosti razvidno, da nanj vplivajo različne spremenljivke. Tako nam kaže uspešnost pri pridobivanju prihodka, gospodarnost poslovanja (višina splošnih upravnih stroškov,...), sam finančni vzvod, planiranje davkov. Vrednost kazalnika ROE je ciljna kategorija poslovnih politik bank. S primerjavo tega kazalca s preteklim obdobjem lahko management banke ugotovi ali je prišlo do dviga ali znižanja donosnosti ali pa je ta ostala na isti ravni, kar je za lastnike banke ena bistvenih informacij. Lahko pa primerjamo vrednost kazalca banke tudi z vrednostjo le tega v bančnem sistemu. Zelo uporabljen je model ROE, kjer primerjamo podatke banke npr. s predhodnim obdobjem oziroma z bančnim sistemom, sa lahko z njim ugotovimo vzroke za odstopanja od bančnega sistema, pa tudi prednosti oziroma slabosti v primerjavi z bančnim sistemom. S pomočjo omenjenega modela bo managementu banke omogočeno lažje reševanje padanja ali nizke vrednosti kazalnika ROE.

Zunanje uporabnike, med njimi predvsem sedanje in možne investitorje pa zanimajo tudi kazalci, ki prikazujejo donosnost same naložbe v banke:

- EPS (*ang. Net Earnings Per Share*)

$EPS = \text{dobiček po obdavčitvi} / \text{število vpisanih delnic}$

- DPS (*ang. Dividends Per Share*) – dividenda na delnico
- P/E (*ang. Price Earnings Ratio*), ki se izračunava kot razmerje med tržno ceno delnice in dobičkom na delnico

$P/E = \text{cena delnice} / \text{dobiček po obdavčitvi na delnico}$

- D0 (*ang. Dividend Yield*) – donos dividende in je razmerje med zadnjo bruto izplačano dividendo in tržno ceno delnice v odstotkih.

Banka Slovenije je sprejela Sklep o poslovnih knjigah in poslovnih poročilih bank in hranilnic (Uradni list RS št. 39/99, dopolnitve 50/99 in 63/99), ki je začel veljati s 1.9.1999. V njem so v poglavju VI. Poslovno poročilo banke navedeni v točki 1. Pomembnejši podatki o poslovanju in nekateri kazalci poslovanja. Zaradi lažjega izvajanja sklepa so v nadaljevanju podana podrobnejša navodila za izračun kazalcev oziroma za pridobivanje drugih podatkov.

4 VPLIV OBRAČUNAVANJA RAZNIH TVEGANJ NA DONOSNOST IN RAČUNOVODSKE IZKAZE BANKE

Značilnost analiziranja finančnih izkazov je temeljni predpogoj uspešnega vodenja banke. Le na podlagi rednih analiz lahko ugotovimo pravilne vzroke dobrih in slabih poslovnih rezultatov v preteklosti ter definiramo ukrepe za doseganje željenih ciljev v prihodnosti. Sprejemanje odločitev v banki tako ni več igra na srečo – temu primerni pa so tudi poslovni rezultati.

Uspešnost banke je v veliki meri odvisna od njihove uspešnosti na področju obvladovanja tveganj. Pogoj za učinkovito obvladovanje tveganj je seveda njihovo celovito poznavanje in merjenje. Vse te aktivnosti sprejemanja, merjenja in zavarovanja pred tveganji so pravzaprav elementi procesa, ki ga strokovni krogi imenujejo upravljanje bilance banke oziroma uravnavanje naložb in sredstev - ALM ali ALCO (glej slovar tujih izrazov).

Splošno znano je, da banka lahko poveča dobiček s povečevanjem tveganj, ki jih pri poslovanju prevzema. Zato je pri poslovnih odločitvah potrebno odgovoriti na naslednji vprašanji:

- Kakšno stopnjo tveganj naj banka prevzema, da bi povečala dobiček?
- Koliko katerega tveganja naj banka prevzame?

Odgovori na navedeni vprašanji niso enostavni. Banka se pri iskanju odgovorov lahko nasloni na izkušnje iz preteklosti (če jih ima) ali na podatke sorodnih bank (če jih lahko pridobi).

Z namenom optimizacije tržne vrednosti banke in s tem donosnosti vloženega lastniškega kapitala morajo banke ob upoštevanju stopnje svoje konzervativnosti optimirati razmerje med tveganjem in donosnostjo. Tradicionalne mere, ki opisujejo poslovni izid, so naravnane predvsem na merjenje dobička. Že vnaprej treba poudariti, da je v osnovi analiziranje finančnih izkazov bank enostavno kot je enostavna tudi osnovna funkcija banke – finančno posredništvo. Seveda pa lahko postane tehnika analiziranja finančnih izkazov silno zapletena – kot postanejo zapleteni tudi finančni instrumenti, preko katerih banka opravlja svojo osnovno funkcijo. Model je pripravljen z namenom seznanitve bralca z osnovno logiko in tehniko analiziranja finančnih izkazov bank (Hempel, Coleman in Simonson, 1994, str. 57-74; povzeto po Korberju, 1996, str. 3-12).

4.1 Analiza donosnosti in posledice vpliva na računovodske izkaze

Analiza donosnosti se običajno opravlja s tako imenovanim Return on equity - ROE modelom. Donosnost kapitala nato razgrajujemo na posamezne komponente, s pomočjo katerih ugotavljamo, kje je vzrok razlike v uspešnosti posameznih bank. V Tabeli 13 prikazujemo delovanje modela ROE na primeru banke XY.

Tabela 13: Analiza dobičkonosnosti banke XY

BILANCA STANJA banke XY			
Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	12,000.000	Kratkoročne obveznosti	105,000.000
Kratkoročne terjatve in vrednostni papirji	90,000.000	Dolgoročne obveznosti	34,500.000
Dolgoročne terjatve in vrednostni papirji	45,000.000	Navadne delnice	1,500.000
Zgradbe in oprema	3,000.000	Zadržani dobički	9,000.000
SKUPAJ	150,000.000	SKUPAJ	150,000.000

IZKAZ USPEHA banke XY	
Postavka	
Obrestni prihodki	13,500.000
Obrestni odhodki	6,000.000
Neto obrestni rezultat	7,500.000
Operativni stroški	4,500.000
Neto poslovni rezultat	3,000.000
Davek (25%)	750.000
Neto dobiček	2,250.000

ANALIZA DOBIČKONOSNOSTI banke XY					
Obrestna marža	$\frac{\text{neto obrestni rezultat}}{\text{donosna aktiva}}$	=	$\frac{7,500.000}{135,000.000}$	=	5,56%
Neto marža	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{obrestni prihodki}}$	=	$\frac{2,250.000}{13,500.000}$	=	16,67%
Izkoriščenost aktive	$\frac{\text{vsi prihodki}}{\text{aktiva}}$	=	$\frac{13,500.000}{150,000.000}$	=	9,00%
Donos na aktivo	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{aktiva}}$	=	$\frac{2,250.000}{150,000.000}$	=	1,5%
Multiplikator	$\frac{\text{aktiva}}{\text{kapital}}$	=	$\frac{150,000.000}{10,500.000}$	=	14,29%
Donos na kapital	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{kapital}}$	=	$\frac{2,250.000}{10,500.000}$	=	21,43%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Najpomembnejši kazalec, ki izhaja iz že navedenega cilja poslovanja gospodarskih subjektov je donos na kapital in pomeni odstotek dobička na enoto knjižne vrednosti lastniških naložb v banko. Navedeni kazalec je posledica donosa na aktivo in mnogokratnika aktive glede na kapital. Donos na aktivo je razmerje med neto dobičkom in aktivo in izraža sposobnost managementa, da izkoristi finančne in druge resurse banke za doseganje neto dobička. Kazalec donosa na aktivo je posledica zmnožka med neto maržo in izkoriščenostjo aktive. Izkoriščenost aktive je kazalec, ki kaže koliko aktive je v funkciji zagotavljanja prihodkov in donose, ki jih ta aktiva ustvarja. Neto marža je neto dobiček deljen z obrestnimi prihodki. Na neto maržo vpliva obrestna marža – torej razlika med obrestnimi prihodki in odhodki, zmanjšana za breme operativnih stroškov in obdavčitev dobička.

4.2 Dodatni elementi potrebni za analizo dobičkonosnosti banke

Zaradi poglobitve analize dobičkonosnosti banke in pojasnitve medsebojne povezanosti tveganj in donosov, je potrebno dodati nekatere elemente, ki so vezani na tveganja, ki se pojavljajo v bančnem poslovanju. Povezanost med tveganji in donosi bomo poskušali obrazložiti na primeru banke XY, ki posluje pod naslednjimi predpostavkami:

Banka pridobiva sredstva:

- z vpoglednimi vlogami
- s kratkoročnimi depoziti do enega leta
- z dolgoročnimi depoziti preko enega leta
- z najetimi posojili pri bankah
- s kapitalom – nominalna vrednost delnic, rezerve in drugi zadržani dobički

Banka nalaga sredstva:

- v visoko kvalitetne kratkoročne dolžniške vrednostne papirje do enega leta
- v kvalitetne dolgoročne dolžniške vrednostne papirje preko enega leta
- v kvalitetna posojila s spremenljivo (variabilno) obrestno mero
- v povprečno kvalitetna posojila s spremenljivo (variabilno) obrestno mero
- v kvalitetna posojila z nespremenljivo (fiksno) obrestno mero

Poleg navedenih predpostavk ima banka del naložb tudi v denarju in osnovnih sredstvih.

Hipotetično okolje v katerem posluje banka

- Stopnja obvezne rezerve	
Vpogledne vloge	12%
Vezane vloge do enega leta	6%
- Možne stopnje donosa	
Kratkoročni vrednostni papirji	8%
Dolgoročni vrednostni papirji	10%
Visoko kvalitetni krediti s spremenljivo obrestno mero	11%
Povprečno kvalitetni krediti s spremenljivo obrestno mero	15%
Kreditni s fiksno obrestno mero	11%
- Stroški	
Vpogledne vloge	3%
Kratkoročni depoziti	8%
Dolgoročni depoziti	10%
Kreditni najeti pri bankah	5%
Drugi stroški	30.000
Davek na dobiček	25%

4.3 Analiza tveganj

Pri analizi finančnih izkazov banke so uporabljeni kazalci dobičkonosnosti, ki so že bili razloženi. Poleg le-teh pa bomo uporabili tudi naslednje (poenostavljene) kazalce tveganosti, kot kaže Tabela 14.

Tabela 14: Kazalci tveganosti

a) Likvidnostno tveganje	$\frac{\text{kratkoročni vrednostni papirji}}{\text{vloge}}$
b) Obrestno tveganje	$\frac{\text{aktiva s spremenljivo obrestno mero}}{\text{obveznosti s spremenljivo obrestno mero}}$
c) Kreditno tveganje	$\frac{\text{povprečno kvalitetni krediti}}{\text{aktiva}}$
d) Kapitalsko tveganje	$\frac{\text{kapital}}{\text{tvegana aktiva}}$

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Vsak subjekt, ki se pojavlja na trgu mora za doseganje dobička pri poslovanju prevzemati določena tveganja. V nadaljevanju so opisana štiri, za bančno poslovanje značilna tveganja, ki izhajajo iz Tabele 14.

a) Likvidnostno tveganje

Likvidnostno tveganje banke se nanaša na primerjavo med njenimi potrebami za likvidnimi sredstvi, ki nastanejo zaradi dvigov depozitov ali povečanja kreditov (ali drugih naložb) in dejanskimi ali možnimi viri likvidnosti, ki jih pridobi s prodajo aktive ali nastankom dodatnih

obveznosti. Povezanost med tveganji in donosom je predvsem v smislu izbire med nalaganjem denarja v kratkoročnejše – manj donosne, a likvidnejše naložbe, in nalaganjem denarja v dolgoročnejše – donosnejše, vendar manj likvidne naložbe. Višja vrednost kazalca likvidnostnega tveganja pomeni likvidnostno manjše tveganje, vendar manjšo donosnost in obratno.

V konkretnih primerih bomo predpostavili, da banka lahko iz aktive pridobi likvidna sredstva le s prodajo kratkoročnih vrednostnih papirjev.

b) Obrestno tveganje

Obrestno tveganje banke se nanaša na spremembe v donosih pri terjatvah in obveznostih, ki jih povzročajo spremembe obrestnih mer. Temeljni kazalec tega tveganja je razmerje med terjatvami in obveznostmi s spremenljivo obrestno mero (to razmerje analiziramo tudi po posameznih ročnostih). Banka, ki ima ta kazalec različen od 1, je občutljiva na spremembe obrestnih mer. V primeru, da je kazalec večji od 1, bo imela banka manjši dobiček, če obrestne mere padejo in večji, če obrestne mere porastejo. Koliko večja je absolutna vrednost kazalca obrestnega tveganja, tako večje je obrestno tveganje banke.

V konkretnih primerih bomo predpostavili, da ima banka v aktivih, poleg navedenih posojil s spremenljivo obrestno mero, še enake kratkoročne vrednostne papirje. Pri obveznostih pa so spremenljivo obrestno mero vse obveznosti, razen dolgoročnih vlog nad 1 leto.

c) Kreditno tveganje

Kreditno tveganje je običajno opredeljeno kot tveganje, da terjatev v celoti ali delno ne bo poravnana zaradi plačilne nesposobnosti dolžnika. Pri kreditnem tveganju moramo upoštevati, da se le-to ne nanaša samo na posojila, ampak tudi na garancije, akreditive,... Zveza med tveganostjo in donosi je premosorazmerna, saj imajo posojila slabše kvalitete običajno višje obrestne mere.

V konkretnem primeru predstavljajo kreditno tveganje povprečno kvalitetna posojila.

d) Kapitalsko tveganje

Kapitalsko tveganje izraža, koliko se lahko zniža vrednost aktive, predno so ogrožene terjatve upnikov banke. Višja vrednost tega kazalca pomeni nižje tveganje za upnike. Večja je vrednost tega kazalca, nižja je donosnost banke in obratno. Kot tvegano aktivno jemljemo v konkretnem primeru vso aktivno razen denarja, naložb v kratkoročne vrednostne papirje in naložb v zgradbe in opremo.

Splošno znano je, da banka lahko poveča dobiček s povečanjem tveganj, ki jih pri poslovanju prevzema. Zato je pri poslovnih odločitvah nujno odgovoriti na naslednji vprašanji:

- Kakšno stopnjo tveganj naj banka prevzema, da bi povečala dobiček?
- Koliko katerega tveganja naj banka prevzame?

Odgovori na navedeni vprašanji niso enostavni. Banka se pri iskanju odgovorov lahko nasloni na izkušnje iz preteklosti (če jih ima) ali na podatke sorodnih bank (če jih lahko pridobi).

4.4 Analiza finančnih izkazov banke na podlagi primerov

V nadaljevanju bom analiziral finančne izkaze banke XY, ki želi doseči vnaprej določene poslovne cilje in pri tem izvaja različne aktivnosti. Gre za poenostavljene primere, s katerimi želim predvsem predstaviti logiko analiziranja finančnih izkazov banke v odvisnosti od sprememb v poslovanju. Poleg tega pa je na primerih prikazana tudi povezanost (korelacija) donosnosti in tveganj.

Za lažje razumevanje naj še enkrat povzamemo predpostavke, ki jih bomo upoštevali v konkretnih primerih:

- Donosno aktivo banke predstavlja celotna aktiva zmanjšana za denarna sredstva ter sredstva v zgradbah in opremi.
- Banka lahko iz aktive pridobi likvidna sredstva le s prodajo kratkoročnih vrednostnih papirjev.
- Aktivo s spremenljivo obrestno mero predstavljajo poleg posojil s spremenljivo obrestno mero, še kratkoročni vrednostni papirji.
- Pri obveznostih pa so s spremenljivo obrestno mero vse obveznosti, razen dolgoročnih vlog nad 1 leto.
- Kreditno tveganje predstavljajo povprečno kvalitetna posojila.
- Kot tvegano aktivo upoštevamo vso aktivo, razen denarja, naložb v kratkoročne vrednostne papirje in naložb v zgradbe in opremo.
- Operativni stroški so v vseh primerih enaki.

V poimenovanju bilančnih postavk in v izračunih so uporabljene naslednje kratice:

VP – vrednostni papirji

SOM – spremenljiva obrestna mera

FOM – fiksna obrestna mera

4.4.1 Začetno stanje

Primer 1 oziroma začetno stanje banke izkazuje, da rezultati poslovanja in tudi tveganja, ki jih banka prevzema niso v skladu z zastavljenimi poslovnimi cilji. Donos na kapital je nižji od želenega in sicer predvsem zaradi nižjega donosa na aktivo, ki je predvsem posledica nižje neto marže.

Glede tveganosti poslovanja je poslovni cilj predvsem zmanjšati likvidnostno in obrestno, nekoliko tudi kapitalsko tveganje, medtem ko želi banka zadržati obseg kreditnega tveganja na enaki ravni.

Primer 1: Začetno stanje

ZAČETNA BILANCA STANJA banke XY

Sredstva	Obveznosti in kapital		
Denar	58.800	Vpogledne vloge	300.000
Kratkoročni VP	200.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	380.000
Dolgoročni VP	200.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	150.000
Visoko kvalit. krediti s SOM	160.000	Kredit, najeti pri bankah	100.000
Povprečno kvalit. krediti s SOM	150.000	Kapital	70.000
Kredit s FOM	180.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,000.000	SKUPAJ	1,000.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Prihodek
Denar	58.800		0%		0
Kratkoročni VP	200.000		8%		16.000
Dolgoročni VP	200.000		10%		20.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000		11%		17.600
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000		15%		22.500
Kredit s FOM	180.000		11%		19.800
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					95.900

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Odhodek
Vpogledne vloge	300.000		3%		9.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	380.000		8%		30.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	150.000		10%		15.000
Kredit najeti pri bankah	100.000		5%		5.000
Obrestni odhodki skupaj					59.400

ZAČETNI IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	95.900
Obrestni odhodki	59.400
Neto obrestni rezultat	36.500
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	6.500
Davek (25%)	1.625
Neto dobiček	4.875

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	<u>neto obrestni rezultat</u>	36.500	4,10%
	donosna aktiva	890.000	
Neto marža	<u>neto dobiček</u>	4.875	5,08%
	obrestni prihodki	95.900	
Izkoriščenost aktive	<u>vsi prihodki</u>	95.900	9,59%
	aktiva	1.000.00	
Donos na aktivo	<u>neto dobiček</u>	4.875	0,49%
	aktiva	1.000.000	
Multiplikator	<u>aktiva</u>	1.000.000	14,29
	kapital	70.000	
Donos na kapital	<u>neto dobiček</u>	4.875	6,96%
	kapital	70.000	

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	kratkoročni vrednostni papirji / vloge	200.000 / 830.000	24,10%
Obrestno tveganje	aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero	510.000 / 780.000	0,65
Kreditno tveganje	povprečno kvalitetni krediti / aktiva	150.000 / 1.000.000	15,00%
Kapitalsko tveganje	kapital / tvegana aktiva	70.000 / 690.000	10,14%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 1
Obrestna marža	5,00%	4,10%
Neto marža	6,00%	5,08%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,59%
Donos na aktivo	0,60%	0,49%
Multiplikator	14,00	14,29
Donos na kapital	8,40%	6,96%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 1
Likvidnostno tveganje	30,00%	24,10%
Obrestno tveganje	0,80	0,65
Kreditno tveganje	15,00%	15,00%
Kapitalsko tveganje	11,00%	10,14%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

4.4.2 Znižanje likvidnostnega in obrestnega tveganja

Predpostavimo, da je banka XY pridobila za dodatnih 50.000 enot kratkoročnih in 50.000 enot dolgoročnih vlog, povečala pa je kapital za 10.000 enot. V želji, da bi zmanjšala likvidnostno in obrestno tveganje, je vse novo pridobljene vire naložila v kratkoročne vrednostne papirje.

Znesek je seveda zmanjšan za 3.000 enot za obvezno rezervo, ki jo ima banka v denarju. Rezultat navedenih poslovnih potez je prikazan v Primeru 2.

Primer 2: Znižanje likvidnostnega in obrestnega tveganja

BILANCA STANJA banke XY

Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	61.800	Vpogledne vloge	300.000
Kratkoročni VP	307.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	430.000
Dolgoročni VP	200.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	200.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000	Kredit, najeti pri bankah	100.000
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000	Kapital	80.000
Kredit s FOM	180.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,110.000	SKUPAJ	1,110.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Dono	=	Prihodek
Denar	61.800		0%		0
Kratkoročni VP	307.000		8%		24.560
Dolgoročni VP	200.000		10%		20.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000		11%		17.600
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000		15%		22.500
Kredit s FOM	180.000		11%		19.800
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					104.460

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Strošek	=	Odhodek
Vpogledne vloge	300.000		3%		9.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	430.000		8%		34.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	200.000		10%		20.000
Kredit najeti pri bankah	100.000		5%		5.000
Obrestni odhodki skupaj					68.400

ZAČETNI IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	104.460
Obrestni odhodki	68.400
Neto obrestni rezultat	36.060
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	6.060
Davek (25%)	1.515
Neto dobiček	4.545

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	<u>neto obrestni rezultat</u>	36.060	3,62%
	donosna aktiva	997.000	
Neto marža	<u>neto dobiček</u>	4.545	4,35%
	obrestni prihodki	104.460	
Izkoriščenost aktive	<u>vsi prihodki</u>	104.460	9,41%
	aktiva	1,110.00	
Donos na aktivo	<u>neto dobiček</u>	4.545	0,41%
	aktiva	1,110.000	
Multiplikator	<u>aktiva</u>	1,110.000	13,88
	kapital	80.000	
Donos na kapital	<u>neto dobiček</u>	4.545	5,68%
	kapital	80.000	

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	kratkoročni vrednostni papirji / vloge	307.000 / 930.000	33,01%
Obrestno tveganje	aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero	617.000 / 830.000	0,74
Kreditno tveganje	povprečno kvalitetni krediti / aktiva	150.000 / 1,110.000	13,51%
Kapitalsko tveganje	kapital / tvegana aktiva	80.000 / 690.000	11,59%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 2
Obrestna marža	5,00%	3,62%
Neto marža	6,00%	4,35%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,41%
Donos na aktivo	0,60%	0,41%
Multiplikator	14,00	13,88
Donos na kapital	8,40%	5,68%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 2
Likvidnostno tveganje	30,00%	33,01%
Obrestno tveganje	0,80	0,74
Kreditno tveganje	15,00%	13,51%
Kapitalsko tveganje	11,00%	11,59%

Sklep: kazalci dobičkonosnosti so se poslabšali, medtem ko so se kazalci tveganosti izboljšali.

4.4.3 Povečanje dobičkonosnosti poslovanja

Predpostavimo, da je banka, vire pridobljeno enako kot v primeru 2, naložila v visoko donosna, povprečno kvalitetna posojila s spremenljivo obrestno mero (57.000 enot) in v posojila s fiksno obrestno mero (50.000 enot). Razlika 3.000 enot je namenjena za obvezno rezervo. Rezultat drugačne naložbene strategije je prikazan v Primeru 3.

Primer 3: Povečanje dobičkonosnosti poslovanja

BILANCA STANJA banke XY

Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	61.800	Vpogledne vloge	300.000
Kratkoročni VP	200.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	430.000
Dolgoročni VP	200.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	200.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000	Kreditni, najeti pri bankah	100.000
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	207.000	Kapital	80.000
Kreditni s FOM	230.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,110.000	SKUPAJ	1,110.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Prihodek
Denar	61.800		0%		0
Kratkoročni VP	200.000		8%		16.000
Dolgoročni VP	200.000		10%		20.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000		11%		17.600
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	207.000		15%		31.050
Kreditni s FOM	230.000		11%		25.300
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					109.950

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Strošek	=	Odhodek
Vpogledne vloge	300.000		3%		9.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	430.000		8%		34.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	200.000		10%		20.000
Kreditni najeti pri bankah	100.000		5%		5.000
Obrestni odhodki skupaj					68.400

IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	109.950
Obrestni odhodki	68.400
Neto obrestni rezultat	41.550
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	11.550
Davek (25%)	2.888
Neto dobiček	8.663

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	<u>neto obrestni rezultat</u>	41.550	4,17%
	donosna aktiva	997.000	
Neto marža	<u>neto dobiček</u>	8.662	7,88%
	obrestni prihodki	109.950	
Izkoriščenost aktive	<u>vsi prihodki</u>	109.950	9,91%
	aktiva	1,110.00	
Donos na aktivo	<u>neto dobiček</u>	8.662	0,78%
	aktiva	1,110.000	
Multiplikator	<u>aktiva</u>	1,110.000	13,88
	kapital	80.000	
Donos na kapital	<u>neto dobiček</u>	8.662	10,83%
	kapital	80.000	

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	kratkoročni vrednostni papirji / vloge	200.000 / 930.000	21,51%
Obrestno tveganje	aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero	567.000 / 830.000	0,68
Kreditno tveganje	povprečno kvalitetni krediti / aktiva	207.000 / 1,110.000	18,65%
Kapitalsko tveganje	kapital / tvegana aktiva	80.000 / 797.000	10,04%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 3
Obrestna marža	5,00%	4,17%
Neto marža	6,00%	7,88%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,91%
Donos na aktivo	0,60%	0,78%
Multiplikator	14,00	13,88
Donos na kapital	8,40%	10,83%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 3
Likvidnostno tveganje	30,00%	21,51%
Obrestno tveganje	0,80	0,68
Kreditno tveganje	15,00%	18,65%
Kapitalsko tveganje	11,00%	10,04%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Sklep: Banka je bistveno izboljšala donos na kapital in sicer predvsem na račun povečanega donosa na aktivo, ki pa je rezultat višje neto marže. Ob tem so se povečala vsa tveganja, še posebej pa likvidnostno in kreditno tveganje.

4.4.4 Znižanje kapitala banke

Predpostavimo, da je banka pri enakem stanju vlog, kot ga ima v Primeru 3, izgubi 20.000 enot kapitala in navedeno nadomesti s povečanjem kreditov, najetih pri bankah in to v enakem znesku. Vire naloži enako kot v Primeru 2, v kratkoročne vrednostne papirje.

Primer 4: Znižanje kapitala banke

BILANCA STANJA banke XY

Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	61.800	Vpogledne vloge	300.000
Kratkoročni VP	307.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	430.000
Dolgoročni VP	200.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	200.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000	Kredit, najeti pri bankah	120.000
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000	Kapital	60.000
Kredit s FOM	180.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,110.000	SKUPAJ	1,110.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Prihodek
Denar	61.800		0%		0
Kratkoročni VP	307.000		8%		24.560
Dolgoročni VP	200.000		10%		20.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000		11%		17.600
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000		15%		22.500
Kredit s FOM	180.000		11%		19.800
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					104.460

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Strošek	=	Odhodek
Vpogledne vloge	300.000		3%		9.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	430.000		8%		34.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	200.000		10%		20.000
Kredit najeti pri bankah	120.000		5%		6.000
Obrestni odhodki skupaj					69.400

IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	104.460
Obrestni odhodki	69.400
Neto obrestni rezultat	35.060
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	5.060
Davek (25%)	1.265
Neto dobiček	3.795

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	$\frac{\text{neto obrestni rezultat}}{\text{donosna aktiva}}$	$\frac{35.060}{997.000}$	3,52%
Neto marža	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{obrestni prihodki}}$	$\frac{3.795}{104.460}$	3,63%
Izkoriščenost aktive	$\frac{\text{vsi prihodki}}{\text{aktiva}}$	$\frac{104.460}{1.110.000}$	9,41%
Donos na aktivo	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{aktiva}}$	$\frac{3.795}{1.110.000}$	0,34%
Multiplikator	$\frac{\text{aktiva}}{\text{kapital}}$	$\frac{1.110.000}{60.000}$	18,50
Donos na kapital	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{kapital}}$	$\frac{3.795}{60.000}$	6,33%

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	kratkoročni vrednostni papirji / vloge	$\frac{307.000}{930.000}$	33,01%
Obrestno tveganje	aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero	$\frac{617.000}{850.000}$	0,73
Kreditno tveganje	povprečno kvalitetni krediti / aktiva	$\frac{150.000}{1.110.000}$	13,51%
Kapitalsko tveganje	kapital / tvegana aktiva	$\frac{60.000}{690.000}$	8,70%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 4
Obrestna marža	5,00%	3,52%
Neto marža	6,00%	3,63%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,41%
Donos na aktivo	0,60%	0,34%
Multiplikator	14,00	18,50
Donos na kapital	8,40%	6,33%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 4
Likvidnostno tveganje	30,00%	33,01%
Obrestno tveganje	0,80	0,73
Kreditno tveganje	15,00%	13,51%
Kapitalsko tveganje	11,00%	8,70%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Sklep: Banka je glede na Primer 2, povečala donos na kapital in sicer predvsem na račun povečanega multiplikatorja, obenem pa ima relativno ugoden obseg tveganj, razen v primeru izrazito povečanega kapitalskega tveganja.

4.4.5 Povečanje kapitala in dobičkonosnosti

Banka v primerjavi s stanjem iz primera 4 poveča kapital za 40.000 enot, zmanjša pa zadolžitev pri bankah za enak znesek. Vire naloži enako kot v primeru 3.

Primer 5: Povečanje kapitala in dobičkonosnosti

BILANCA STANJA banke XY

Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	61.800	Vpogledne vloge	300.000
Kratkoročni VP	200.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	430.000
Dolgoročni VP	200.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	200.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000	Kredit, najeti pri bankah	80.000
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	207.000	Kapital	100.000
Kredit s FOM	230.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,110.000	SKUPAJ	1,110.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Prihodek
Denar	61.800		0%		0
Kratkoročni VP	200.000		8%		16.000
Dolgoročni VP	200.000		10%		20.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000		11%		17.600
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	207.000		15%		31.050
Kredit s FOM	230.000		11%		25.300
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					109.950

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Strošek	=	Odhodek
Vpogledne vloge	300.000		3%		9.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	430.000		8%		34.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	200.000		10%		20.000
Kredit najeti pri bankah	80.000		5%		4.000
Obrestni odhodki skupaj					67.400

IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	109.950
Obrestni odhodki	67.400
Neto obrestni rezultat	42.550
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	12.550
Davek (25%)	3.138
Neto dobiček	9.412

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	<u>neto obrestni rezultat</u>	42.550	4,27%
	donosna aktiva	997.000	
Neto marža	<u>neto dobiček</u>	9.412	8,56%
	obrestni prihodki	109.950	
Izkoriščenost aktive	<u>vsi prihodki</u>	109.950	9,91%
	aktiva	1.110.00	
Donos na aktivo	<u>neto dobiček</u>	9.412	0,85%
	aktiva	1.110.000	
Multiplikator	<u>aktiva</u>	1.110.000	11,10
	kapital	100.000	
Donos na kapital	<u>neto dobiček</u>	9.412	9,41%
	kapital	100.000	

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	kratkoročni vrednostni papirji / vloge	200.000 / 930.000	21,51%
Obrestno tveganje	aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero	567.000 / 810.000	0,70
Kreditno tveganje	povprečno kvalitetni krediti / aktiva	207.000 / 1.110.000	18,65%
Kapitalsko tveganje	kapital / tvegana aktiva	100.000 / 797.000	12,55%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 5
Obrestna marža	5,00%	4,27%
Neto marža	6,00%	8,56%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,91%
Donos na aktivo	0,60%	0,85%
Multiplikator	14,00	11,10
Donos na kapital	8,40%	9,41%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 5
Likvidnostno tveganje	30,00%	21,51%
Obrestno tveganje	0,80	0,70
Kreditno tveganje	15,00%	18,65%
Kapitalsko tveganje	11,00%	12,55%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Sklep: Banka je izrazito povečala in dosegla željen donos na kapital, obenem pa povečala likvidnostno in kreditno, ter zmanjšala kapitalsko tveganje.

4.4.6 Spremenjena struktura virov

V Primeru 6 predpostavljamo, glede na Primer 5, znižanje vpoglednih vlog za 100.000 enot in povečanje kratkoročnih in dolgoročnih vlog po 50.000 enot ter znižanje kapitala za 20.000 enot in za enak znesek povečanje zadolženosti pri bankah. Plasmaji so enaki kot v Primeru 2, torej v kratkoročne vrednostne papirje, ki so se povečali za 9.000 enot zaradi zmanjšanja denarnih sredstev potrebnih za obvezno rezervo glede na spremenjeno strukturo virov sredstev.

Primer 6: Spremenjena struktura virov

BILANCA STANJA banke XY

Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	52.800	Vpogledne vloge	200.000
Kratkoročni VP	316.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	480.000
Dolgoročni VP	200.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	250.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000	Kreditni, najeti pri bankah	100.000
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000	Kapital	80.000
Kreditni s FOM	180.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,110.000	SKUPAJ	1,110.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Prihodek
Denar	52.800		0%		0
Kratkoročni VP	316.000		8%		25.280
Dolgoročni VP	200.000		10%		20.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	160.000		11%		17.600
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	150.000		15%		22.500
Kreditni s FOM	180.000		11%		19.800
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					105.180

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Strošek	=	Odhodek
Vpogledne vloge	200.000		3%		6.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	480.000		8%		38.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	250.000		10%		25.000
Kreditni najeti pri bankah	100.000		5%		5.000
Obrestni odhodki skupaj					74.400

IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	105.180
Obrestni odhodki	74.400
Neto obrestni rezultat	30.780
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	780
Davek (25%)	195
Neto dobiček	585

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	$\frac{\text{neto obrestni rezultat}}{\text{donosna aktiva}}$	$\frac{30.780}{1.006.000}$	3,06%
Neto marža	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{obrestni prihodki}}$	$\frac{585}{105.180}$	0,56%
Izkoriščenost aktive	$\frac{\text{vsi prihodki}}{\text{aktiva}}$	$\frac{105.180}{1.110.000}$	9,48%
Donos na aktivo	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{aktiva}}$	$\frac{585}{1.110.000}$	0,05%
Multiplikator	$\frac{\text{aktiva}}{\text{kapital}}$	$\frac{1.110.000}{80.000}$	13,88
Donos na kapital	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{kapital}}$	$\frac{585}{80.000}$	0,73%

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	$\frac{\text{kratkoročni vrednostni papirji / vloge}}{\text{vloge}}$	$\frac{316.000}{930.000}$	33,98%
Obrestno tveganje	$\frac{\text{aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero}}{\text{obveznosti s sprem. obr. mero}}$	$\frac{626.000}{780.000}$	0,80
Kreditno tveganje	$\frac{\text{povprečno kvalitetni krediti / aktiva}}{\text{aktiva}}$	$\frac{150.000}{1.110.000}$	13,51%
Kapitalsko tveganje	$\frac{\text{kapital / tvegana aktiva}}{\text{tvegana aktiva}}$	$\frac{80.000}{690.000}$	11,59%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 6
Obrestna marža	5,00%	3,06%
Neto marža	6,00%	0,56%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,48%
Donos na aktivo	0,60%	0,05%
Multiplikator	14,00	13,88
Donos na kapital	8,40%	0,73%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 6
Likvidnostno tveganje	30,00%	33,98%
Obrestno tveganje	0,80	0,80
Kreditno tveganje	15,00%	13,51%
Kapitalsko tveganje	11,00%	11,59%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Sklep: banka zaradi dražjih virov posluje z minimalnim dobičkom, obenem pa je močno znižala obseg tveganj.

4.4.7 Močno povečanje obsega poslovanja

Banka poveča obseg poslovanja in sicer s pridobitvijo 380.000 enot novih virov, ki jih naloži v različne naložbe.

Primer 7: Močno povečanje obsega poslovanja

BILANCA STANJA banke XY

Sredstva		Obveznosti in kapital	
Denar	67.800	Vpogledne vloge	300.000
Kratkoročni VP	380.000	Kratkoroč. vloge do 1 leta	530.000
Dolgoročni VP	290.000	Dolgoroč. vloge nad 1 leto	300.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	240.000	Kreditni, najeti pri bankah	250.000
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	220.000	Kapital	110.000
Kreditni s FOM	241.000		
Zgradbe in oprema	51.200		
SKUPAJ AKTIVA	1,490.000	SKUPAJ	1,490.000

IZRAČUN OBRESTNIH PRIHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Donos	=	Prihodek
Denar	67.800		0%		0
Kratkoročni VP	380.000		8%		30.400
Dolgoročni VP	290.000		10%		29.000
Visoko kvalitetni krediti s SOM	240.000		11%		26.400
Povprečno kvalitetni krediti s SOM	220.000		15%		33.000
Kreditni s FOM	241.000		11%		26.510
Zgradbe in oprema	51.200		0%		0
Obrestni prihodki skupaj					145.310

IZRAČUN OBRESTNIH ODHODKOV za banko XY

Postavka	Stanje	×	Strošek	=	Odhodek
Vpogledne vloge	300.000		3%		9.000
Kratkoročne vloge do 1 leta	530.000		8%		42.400
Dolgoročne vloge nad 1 leto	300.000		10%		30.000
Kreditni najeti pri bankah	250.000		5%		12.500
Obrestni odhodki skupaj					74.400

IZKAZ USPEHA banke XY

Postavka	
Obrestni prihodki	145.310
Obrestni odhodki	93.900
Neto obrestni rezultat	51.410
Operativni stroški	30.000
Neto poslovni rezultat	21.410
Davek (25%)	5.353
Neto dobiček	16.057

IZRAČUN KAZALCEV DOBIČKONOSNOSTI IN KAZALCEV TVEGANOSTI

Kazalci dobičkonosnosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Obrestna marža	$\frac{\text{neto obrestni rezultat}}{\text{donosna aktiva}}$	$\frac{51.140}{1.371.000}$	3,75%
Neto marža	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{obrestni prihodki}}$	$\frac{16.057}{145.310}$	11,05%
Izkoriščenost aktive	$\frac{\text{vsi prihodki}}{\text{aktiva}}$	$\frac{145.310}{1.490.000}$	9,75%
Donos na aktivo	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{aktiva}}$	$\frac{16.057}{1.490.000}$	1,08%
Multiplikator	$\frac{\text{aktiva}}{\text{kapital}}$	$\frac{1.490.000}{110.000}$	13,55
Donos na kapital	$\frac{\text{neto dobiček}}{\text{kapital}}$	$\frac{16.057}{110.000}$	14,60%

Kazalci tveganosti	Enačba	Izračun	Rezultat
Likvidnostno tveganje	kratkoročni vrednostni papirji / vloge	$\frac{380.000}{1.130.000}$	33,63%
Obrestno tveganje	aktiva s spremenljivo obr. mero / obveznosti s sprem. obr. mero	$\frac{840.000}{1.080.000}$	0,78
Kreditno tveganje	povprečno kvalitetni krediti / aktiva	$\frac{220.000}{1.490.000}$	14,77%
Kapitalsko tveganje	kapital / tvegana aktiva	$\frac{110.000}{991.000}$	11,10%

Kazalci dobičkonosnosti	Cilj	Primer 7
Obrestna marža	5,00%	3,75%
Neto marža	6,00%	11,05%
Izkoriščenost aktive	10,00%	9,75%
Donos na aktivo	0,60%	1,08%
Multiplikator	14,00	13,55
Donos na kapital	8,40%	14,60%

Kazalci tveganosti	Cilj	Primer 7
Likvidnostno tveganje	30,00%	33,63%
Obrestno tveganje	0,80	0,78
Kreditno tveganje	15,00%	14,77%
Kapitalsko tveganje	11,00%	11,10%

Vir: Interno gradivo BACA d.d., 2001.

Sklep: Banka je predvsem zaradi enakih operativnih stroškov močno povečala dobiček in s tem donos na kapital, obenem pa so vsa tveganja približno na načrtovani ravni.

Iz navedenih primerov je možno izpeljati sklep o navzkrižju (konfliktnosti) ciljev povečanja dobičkonosnosti banke ter zmanjševanja tveganj, ki jih banka prevzema v svojem poslovanju. Iskanje optimuma med doseganjem željene dobičkonosnosti in prevzemanjem tveganj je stvar odločitev managementa banke, pogojena pa je seveda od ustrezne informacijske podpore in analiz finančnih izkazov ter z njegovim znanjem, izkušnjami in osebnostnimi karakteristikmi managementa.

V gradivu se nismo ukvarjali s pogoji v katerih banka posluje, pri čemer mislimo predvsem na obrestne mere, stopnje obvezne rezerve in kapitalske ustreznosti. Iz navedenih primerov je možno precej natančno izračunati, kakšen vpliv imajo na dobičkonosnost banke višje ali nižje stopnje obvezne rezerve in količniki zahtevane kapitalske ustreznosti oziroma višina kapitala bank.

SKLEP

Banka se pri posredovanju sredstev od varčevalcev k investitorjem srečuje z mnogimi tveganji, s katerimi mora uspešno upravljati, če želi poslovati z dobičkom. Aktivnost upravljanja tveganj je zajeta v funkciji upravljanja bilance banke (*ang. Asset Liability Management*) in zajema oblikovanje, spreminjanje, planiranje in kontroliranje posameznih bilančnih in zunajbilančnih postavk premoženjske bilance na način, da bodo njene strukture in obseg pozitivno vplivale na izkaz uspeha. Odgovornost za uspešno izvajanje področij dela ALM nosi v banki odbor za upravljanje bilance banke (*ang. Asset and Liability Commitee*). Ustrezno s prevzetimi tveganji mora banka zagotoviti kapital za zaščito vlagateljem za pokrivanje morebitnih izgub ter vzdrževanja minimalnega zaupanja v banko. V svetu sta minimalne nadzorne standarde oblikovali Banka za mednarodne poravnave (*ang. Bank for International Settlements*) ter komisija Evropske unije, pri nas pa Banka Slovenije. Baselski sporazum je namenjen poenotenju meril kapitalske ustreznosti mednarodno aktivnih bank. Baselski kapitalski standardi delijo kapital na temeljni in dodatni, ki je namenjen predvsem zaščiti pred tveganji, dodatno pa določajo še kapital tretje vrste, ki je namenjen za doseganje ustreznega kapitalskega količnika iz naslova tržnih tveganj. Prevzeto tveganje banke je osnova za donosno poslovanje, saj pri predhodno določenem optimalnem razmerju med donosnostjo in tveganjem lahko banka poveča donosnost le s povečano izpostavljenostjo tveganjem. V teoriji poznamo različne delitve tveganj, najpomembnejša pa so: kreditno, likvidnostno, obrestno, tečajno, kapitalsko in solventnostno tveganje. V zadnjem času pa se veliko pozornosti posveča tudi operativnemu tveganju, ki je povezano s kadri, informacijskim sistemom idr.

Kreditno tveganje je tveganje plačilne nesposobnosti ali nepripravljenosti dolžnika, da terjatev poravna v celoti ali pravočasno v skladu s posojilno pogodbo ali kot so določeni pogoji v prospektu v primeru obveznic. S kvalitativnimi in kvantitativnimi modeli je kreditno tveganje izmerjeno, zanj pa se potem oblikujejo primerne rezervacije, ki predstavljajo strošek obvladovanja tveganj. V slovenskem bančnem sistemu predstavlja ključno merilo za oblikovanje rezervacij za morebitne izgube razvrstitev komitentov v bonitetne skupine od A do E z vnaprej določenimi verjetnostmi neporavnave plačila.

V zadnjih letih se kvaliteta kreditnega portfelja bank ni bistveno spreminjala. Delež donosne aktive (terjatve razvrščene v bonitetni skupini A in B) se zadnja leta giblje med 94% in 95% (delež nedonosne aktive med 5% in 6%), delež neizterljive aktive (terjatve razvrščene v bonitetni skupini D in E) pa med 3% in 4%. Značilnost, ki spremlja razvoj slovenskega bančništva, je neizogibno padanje obrestnih marž ter večanje izpostavljenosti bank kreditnemu tveganju, saj je banka nekdanj izgubila ves zaslužek, če deset podjetij ni vrnilo posojila, danes pa že če eno podjetje ne vrne posojila.

Likvidnostno tveganje pomeni tveganje nezmožnosti banke za izpolnjevanje dospelih obveznosti do komitentov kot posledica presežka potreb po likvidnih sredstvih nad razpoložljivostjo le-teh. Načinov merjenja likvidnostne izpostavljenosti je več: neto likvidnostna pozicija, razmik financiranja, metode strukture sredstve ter analiziranje likvidnostnih količnikov.

Tveganje spremembe obrestnih mer je tveganje spremenljivosti donosov zaradi neugodnih sprememb obrestnih mer. Na to tveganje je potrebno biti pozoren z dveh vidikov: z vidika dobičkonosnosti bank zaradi spreminjanja obrestnih prihodkov ter z vidika tržne vrednosti bank zaradi spreminjanja sedanje vrednosti prihodnjih denarnih tokov kot posledica spremembe tržne obrestne mere. Tveganju izpostavljena vrednost (*ang. Value at Risk*) je najbolj uveljavljena, a hkrati najzahtevnejša metoda merjenja tveganje spremembe obrestne mere. Z njeno pomočjo izračunamo morebitno izgubo v določenem časovnem obdobju z določeno stopnjo verjetnosti. Banka kljub uskladitvi rokovne strukture obrestno občutljivih virov sredstev in naložb ne bi odpravila tveganje spremembe obrestne mere zaradi neusklajenosti denarnih tokov aktive in pasive. To dosežemo šele z uskladitvijo povprečnih časov vezave aktivnih in pasivnih postavk oziroma njihovih trajanj.

V sklopu obrestnega tveganja v slovenskem bančnem prostoru moramo še posebej izpostaviti indeksacijo obrestnih mer in problem odsotnosti nominalne tržne obrestne mere. Inflacijska obrestna mera je vključena v temeljno obrestno mero (TOM) oziroma v valutno klavzulo (D ali VK). Revalorizacijska stopnja igra v slovenskem bančnem prostoru vlogo referenčne obrestne mere, ki ima pomembno vlogo pri umirjanju inflacije. Poleg tega pa ostajata še vsaj dva nerešena problema: revalorizacija kapitala banke ter slaba razvitost instrumentov za zavarovanje pred obrestnim tveganjem.

Tveganje spremembe deviznega tečaja banke je nevarnost izgube, ki lahko nastane zaradi neugodnega spreminjanja deviznih tečajev, katerim je banka izpostavljena v primeru odprte (dolge ali kratke) pozicije. Modeli za merjenje valutnih tveganj so na razpolago od najenostavnejših kot je standardizirana metoda po baselskem sporazumu, do najkompleksnejših VaR metod in simulacij. V okvir upravljanja tveganj pa sodijo tudi ukrepi kot so postavitve različnih dovoljenih limitov za neizravnane pozicije, prestrukturiranje premoženjske bilance ter oblikovanje rezervacij, kar predstavlja strošek prevzetega tveganja.

Kapitalsko tveganje je izraženo z mejo, do katere se lahko zniža vrednost aktive, preden so ogrožene terjatve upnikov banke. V ta namen smo tudi v Sloveniji sprejeli baselski standard ter evropske direktive o kapitalski ustreznosti. Banka mora zagotoviti, da bo vedno razpolagala z ustreznim kapitalom glede na obseg in vrsto storitev, ki jih opravlja ter glede tveganj, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev. Kapital banke mora vedno dosegati najmanj znesek, ki je enak vsoti zahtev za kreditno tveganje in druga (tržna in valutna) tveganja ter kapitalskih zahtev za prekoračena stanja udeležbe v kapitalu nefinančnih organizacij. Količnik kapitalske ustreznosti mora vedno znašati najmanj 8%.

Solventnostno tveganje je tveganje nezmožnosti pokrivanja izgub, nastalih z vsemi vrstami tveganj, z razpoložljivim kapitalom. Je tveganje neizpolnitve obveznosti banke in je podobno kreditnemu tveganju, le da pri tem nasprotna stranka (kreditojemalec) ni zmožna poplačati obveznosti.

Tveganja banke so nujno povezana z donosnostjo banke. Kateremu tveganju in v kolikšni meri želimo biti izpostavljeni tveganjem, je v prvi vrsti odvisno od donosnosti, ki jo želimo doseči. Maksimiranje tržne vrednosti enote lastniškega kapitala, pri čemer gre običajno za ceno delnic, je osnovni cilj poslovanja banke. Vrednost delnic je torej odvisna na eni strani od pričakovane donosnosti, na drugi pa od velikosti tveganja, ki mu je banka izpostavljena, ter od same uravnoteženosti med tveganji in donosnostjo. Management banke si mora kot cilj najprej postaviti optimalno razmerje med donosnostjo in tveganjem, kar pomeni, da bo pri določeni velikosti tveganja, dosegel maksimalno donosnost. Ko bo ta cilj izpolnjen, pa bo lahko dosegel višjo donosnost le na račun povečanega tveganja in obratno.

Iz primerov o povezanosti med tveganji in donosnostjo je možno zaključiti konfliktnost ciljev povečevanja dobičkonosnosti banke ter zmanjševanja tveganj, ki jih banka prevzema v svojem poslovanju. Iskanje optimuma med doseganjem željene donosnosti in prevzemanjem tveganj je stvar odločitev managementa banke, ki je pogojena z njegovim znanjem, izkušnjami in seveda tudi z ustrezno pripravljenimi finančnimi izkazi banke ter na njegovi podlagi izdelanimi analizami. Zmožnost analiziranja finančnih izkazov pa je temeljni predpogoj uspešnega vodenja banke.

LITERATURA

1. Barle Janez, Žunič Anton: Vrednotenje internega modela banke NLB d.d. Banke in denarna politika: (zbornik 7. strokovnega posvetovanja o bančništvu). Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 2001, str. 41-52.
2. Bessis Joel: Risk Management in Banking. Chichester: John Wiley & Sons Ltd, 1995, 5 str.
3. Bobek Dušan: Sodobna banka. Maribor: Založba obzorja, 1998, 165 str.
4. Hempel George H., Donald G. Simonson and Alan B. Coleman: Bank Management. New York: Wiley & Sons, Inc., 1994, 87-88 str.
5. Karpe Miča: Finančni izkazi poslovanja banke in njihova analiza. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2000, 34 str.
6. Karpe Miča: Analiza finančnih izkazov banke. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2001, 26 str.
7. Karpe Primož: Upravljanje bilance banke. Bančni vestnik, Ljubljana, 1998, 7-8, str. 54-56.
8. Kobe Aljoša: Kaj izvemo iz bilanc bank? (1). Bančni vestnik, Ljubljana, 1997 a, 6, str. 11-16.
9. Kobe Aljoša: Kaj izvemo iz bilanc bank? (2). Bančni vestnik, Ljubljana, 1997 b, 7, str. 119-123.
10. Koch Timothy W.: Bank Management. Orlando: The Dryden Press, 1995, 145-155 str.
11. Krumberger Matej: Nadzor bančnega poslovanja in obvladovanje tveganj v slovenskem bančništvu: izkušnje, problemi in priporočila. Analiza bančnih tveganj: (zbornik 6. strokovnega posvetovanja o bančništvu). Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 2000, str. 71-82.
12. Pfeifer Ervin: (Ne)stanovitnost bančnih vlog. Banke in tveganja. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 1997, 102-106 str.
13. Ribnikar Ivan: Denarni sistem in denarna teorija, 1. del. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1997, 336 str.
14. Ribnikar Ivan: Deželno in suvereno tveganje. Bančni vestnik, Ljubljana, 1998, 10, str. 44-46.
15. Ribnikar Ivan: Kreditna in druga bančna tveganja. Bančni vestnik, Ljubljana, 1994, 1-2, str. 44-45.
16. Repanšek Borut: Slovenske banke kot finančni posredniki (1). Bančni vestnik, Ljubljana, 1995a, 1-2, str. 27-30.
17. Repanšek Borut: Slovenske banke kot finančni posredniki (2). Bančni vestnik, Ljubljana, 1995b, 3, str. 42-46.
18. Repanšek Borut: Slovenske banke kot finančni posredniki (3). Bančni vestnik, Ljubljana, 1995c, 4, str. 5-13.
19. Sinkey Joseph F.: Commercial bank financial management. New York: Macmillan Publishing Company, 1992, 401 str.
20. Sinkey Joseph F.: Commercial bank financial management. New Jersey: Prentice Hall, 1998, 198 str.

21. Stebernak Igor: Kapital in njegova lokacija. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2000, 5 str.
22. Stebernak Igor: Analiza finančnih izkazov banke. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2001, 28-29 str.
23. Sušnik Saša: Predlagane spremembe mednarodnih standardov kapitala in kapitalska ustreznost bank. Analiza bančnih tveganj: (zbornik 6. strokovnega posvetovanja o bančništvu). Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 2000, str. 21-32.
24. Tomaž Aljoša: Bančna tveganja ter temelji postavitve informacijskega sistema za uravnavanje tveganj v banki. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2001, 27 str.
25. Valenčič Dušan: Vključitev poslovno finančnih nekreditnih tveganj v sistem za upravljanje s tveganji univerzalne banke. Banke in tveganja. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 1998, 100 str.
26. Zavodnik Evgenij: Nove smeri v bančni praksi za oceno kreditnega tveganja. Bančni vestnik, Ljubljana, 2000, 12, str. 36-39.

VIRI

1. BS – Banka Slovenije: Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja v letu 2001. Banka Slovenije, Ljubljana, 2001.
2. BS – Banka Slovenije: Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja v letu 2002. Banka Slovenije, Ljubljana, 2002.
3. Basel kick off. Seminar za člane uprave in vodje oddelkov. Bank Austria Creditanstalt d.d. Ljubljana, november 2002.
4. Interna gradiva Bank Austria Creditanstalt d.d. Ljubljana, avgust 2001.
5. Slovenski računovodski standardi. Slovenski inštitut za revizijo, Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije. Ljubljana, 2002, 311 str.
6. Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 32/99).
7. Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 32/99).
8. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 32/99).
9. Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 32/99).
10. The New Basel Capital Accord: The Future of Basel Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision. Basel, 2003, January, 13-16 str.
11. Zakon o bančništvu (Uradni list RS, št. 7/99).
12. http://www.erisk.com/LearningCenter/Jigsaw/ref_risk_credit.asp
13. <http://info.zbs-giz.si/dejavnosti/odbor>
14. <http://www.bsi.si>

SLOVAR TUJIH IZRAZOV

Asset Liability Management - ALM = upravljanje bilance banke

Securization = listninjenje

Portfolio Risk = tveganje premoženjske bilance banke

Risk Management = upravljanje s tveganji

Bank for International Settlements in Basle = Banke za mednarodne poravnave v Baslu

Generally Accepted Risk Principles - GARP = splošna načela obvladovanja tveganj

Non performing loans - NLP = Kazalnik slabih posojil

Interest spread = Obrestni razpon

Capital Accord Basle Agreement = Baselski kapitalski sporazum